

The Jewish World of Yesterday, the Hope of Today

Pictures and stories from the Centropa interviews in Lithuania

Žydų praeities pasaulis – šiandienos viltis:

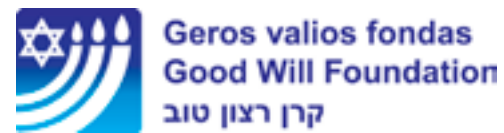
Nuotraukos ir pasakojimai iš „CENTROPOS“ pokalbių Lietuvoje

Credits:

Design: Michael Haderer
English language editor: Oren Rawls
Pre-production: Evgenij Gretschnko
Panel and brochure text: Katja Grosse-Sommer
Gintare Liorancaite

Informacija:

Dizaineris: Michael Haderer
Anglų kalbos redaktorius: Oren Rawls
Gamyba: Evgenij Gretschnko
Stendo ir informacinio lankstinuko tekstas: Katja Grosse-Sommer
Gintare Liorancaite

Supported by:

Sponsored by the
U.S. Embassy Lithuania

Additional funding from
The Klaff Family Foundation
Anetta Kalk Migdal

INTRODUCTION

This brochure presents Centropa's exhibition "The Jewish World of Yesterday, the Hope of Today". The exhibition shows the diverse and vibrant Jewish life in Lithuania throughout the 20th century - beyond its near-complete destruction during the Holocaust.

First opened in Vilnius in 2012, the exhibition has been shown in dozens of places around Lithuania. In 2022, the exhibition was expanded and updated with generous support by the US Embassy in Lithuania.

In order to expand our resources for Lithuanian educators, Centropa has developed a bilingual AudioWalk on the Jewish history of Vilnius. It allows visitors to access the most important Jewish sites of the city through their smartphone. The AudioWalk can be found on Centropa's AudioWalk website: <https://audiowalks.centropa.org/vilnius/>

Are you interested in hosting Centropa's exhibition in your school or institution? Please contact us: exhibitions@centropa.org

IŽANGA

Šis lankstinukas pristato Centropos parodą „Vakarykštis žydų pasaulis – šiandienos viltis“. Parodoje pristatoma XX a. žydų gyvenimo Lietuvoje įvairovė, taip pat ir po Holokausto, kai buvo beveik sunaikinta žydų bendruomenė.

Pirmiausia paroda buvo parodyta 2012 m. Vilniuje, po to – skirtingose Lietuvos vietose. 2022-aisiais, dosnios JAV ambasados Lietuvoje pagalbos dėka, paroda buvo atnaujinta ir išplėsta.

Siekiant sudaryti sąlygas ištekliams naudotis švietimo darbuotojams, Centropa sukūrė dvikalbį Vilniaus žydų istoriją pasakojantį audio turą. Jo pagalba lankytojai gali susipažinti su svarbiausiomis mieste esančiomis žydiškomis vietomis naudodamiesi savo mobiliuoju įrenginiu. Audio turą galima rasti Centropos audio turų tinklapyje: <https://audiowalks.centropa.org/vilnius/>

Ar norėtumėte Centropos parodą pristatyti savo įstaigoje ar mokykloje? Susisiekite su mumis: exhibitions@centropa.org

Shahne Berzninskiy • Vilnius • 1970s

We're skiing with my colleagues here in this photo. I'm on the left. During the war I was first in evacuation in Russia and then entered the army.

Me and my wife Charna had a lot of friends, and went together with them to theaters, the cinema and even vacations in Palanga. Sometimes we were given trade union trip vouchers to southern Crimea or the Caucasus. I was an ardent sportsman, playing tennis and skiing.

I am as old as the hills now, but I'm still healthy, energetic and young in my soul.

Šanė Berzninskij • Vilnius • 1970

Šioje nuotraukoje – aš ir mano kolegos, slidinėjame. Aš – pirmas iš kairės. Karo metu mane evakavo į Rusiją, o vėliau aš tapau kariu.

Kartu su žmona Čarna turėjome daug draugų ir visi kartu lankydavome spektaklius, filmus, vykdavome į Palangą. Kartais profesinės sąjungos mums skirdavo kelialapius į Krymą ar Kaukazo kurortus. Aš buvau prisiekęs sportininkas – žaidžiau tenisą, slidinėjau.

Dabar aš jau senas kaip kalnai, bet vis dar esu sveikas, energingas ir jaunos dvasios.

This was a happy moment for my family: Me and my mother, Rohl Joheles (nee Galunskaya) are on the left. Her brother, my uncle Motl Galunskiy and his daughter are to our right. ▶

Our Lithuanian neighbor kept this photo and other belongings for us during the fascist occupation, and gave them to me when I returned home. My mother was born in 1901 in the town of Varena, on the Polish border. She perished in the Vilnius Ghetto. Uncle Motl and his entire family perished at the hands of the fascists.

Me, I was lucky. I managed to escape and entered the partisan unit near Vilnius.

Nuotraukoje – laimingos mūsų šeimos gyvenimo akimirkos. Mano mama Rohl Joheles (mergautinė pavardė Galunskaja) ir aš esame nuotraukos kairėje. Jos brolis, mano dėdė Motlė Galunskij su savo dukra sėdi mūsų dešinėje.

Mūsų kaimynas lietuvis išsaugojo šią nuotrauką ir kitus mūsų daiktus fašistų okupacijos metu ir mums grįžus į namus juos grąžino. Mano mama gimė 1901 m. Varėnoje – miestelyje šalia sienos su Lenkija. Ji mirė Vilniaus gete. Dėdė Motlė ir visi jo šeimos nariai taip pat žuvo nuo fašistų rankos.

Man pasisekė, nes aš sugebėjau pabėgti ir prisijungiau prie šalia Vilniaus veikusio partizanų būrio.

Fania Brantsovskaya
Varena
1926

Fanè Brancovskaja
Varèna
1926

Dobre Rozenbergene
Jurbarkas
1935

I was really close with my aunt Leya, my father's youngest sister. Leya was born in 1916, and got married before the war.

We were together through the worst times – first in Kaunas Ghetto and then in four concentration camps. She spent some horrible years then. Her private life was crushed by the war and she lost everyone. But then afterwards she started a new family and in the end, had a wonderful life.

Leya was like a mother to me during those horrible times. We went through it all together. Aunt Leya and I remained very close after the war, and throughout the years we kept in touch.

Dobrė Rozenbergienė
Jurbarkas
1935

Su teta Lėja, mano tėčio jaunesniąja seserimi buvome išties artimos. Lėja gimė 1916 m. ir prieš karą ištekėjo.

Su teta išgyvenome sunkiausius laikus – Kauno getą ir keturias koncentracijos stovyklas. Po koncentracijos stovyklos ji patyrė sunkių išgyvenimų. Karas sugriovė jos asmeninį gyvenimą ir ji prarado viską. Po visų netekčių ji sukūrė naują šeimą ir galiausiai laimingai gyveno.

Lėja tuo siaubingu laikmečiu man atstojo mamą. Mums daug ką teko kartu patirti.

Ir po karo su teta Lėja nuolat bendraudavom ir likome tokios pat artimos.

Raya Teytelbaumene
Vilkaviskis
1936

My brother Boruch bumped into us on the streets of Vilkaviskis and took this picture of me and my husband Fayvel Teytelbaum. We both were in evacuation in Kargaly in Kazakhstan. I loved my husband and he adored me. We never parted.

We went for walks in Kaunas, and to the cinema, which was a new attraction for me. My husband bought me presents, and tried to get fashionable clothes for me. On holidays we went back to my hometown to see my parents. Our room with clean linen and a tasty dinner was always ready for us.

Raja Teitelbaumienė
Vilkaviškis
1936

Mano brolis Borušas šią nuotrauką padarė atsitiktinai mane ir mano vyrą Feivelį Teitelbaumą sutikęs Vilkaviškio gatvėje. Karo metus praleidome evakuacijoje Kazachstane. Labai mylėjau savo vyrą, o jis dievino mane. Mes niekada nesiskirdavome.

Vykdavome pasivaikščioti po Kauną, eidavo į tuomet dar naują pramogą – kiną. Vyras pirkdavo man dovanas ir madingus drabužius. Per šventes vykdavome lankyti tėvų. Ten mums visada būdavo paruoštas kambarys su švaria patalyne ir skani vakarienė.

Iosif Yudelevichus
Jonava
1900s

Josifas Judelevičius
Jonava
1900

◀ My parents Abram and Taube Yudelevich and my Aunt Masha are waiting here to board the steamboat that ran along the Neris River from Jonava to Kaunas.

My mother was born in 1898, and received a good education at the Russian Commercial School. After graduation she lived with her parents before getting married. I don't know exactly where my parents met, but I think that they knew each other when they were young. They lived in Jonava for a short while, then moved to Kaunas, where my father practiced law. Dad's law practice was impressive—he had a beautiful waiting room and a secretary who helped him.

We all survived the war in evacuation in Russia, in the Sverdlovsk region.

Nuotraukoje - mano tėvai Abramus ir Taubė Judelevič ir mano teta Maša, laukiantys garlaivio, kursavusio Nerimi iš Jonavos į Kauną.

Mano mama gimė 1898 m. Ji mokėsi Peterburgo komercijos mokykloje. Baigusi mokyklą, iki santuokos ji gyveno kartu su tėvais. Nežinau, kur tiksliai susipažino mano tėvai, tačiau spėju, kad jie pažinojo vienas kitą nuo jaunystės. Kurį laiką mano tėvai gyveno Jonavoje, o po to persikėlė į Kauną, kur tėtis vertėsi teisine praktika. Tėčio biuras buvo įspūdingas – su labai gražiu laukiamuoju. Jis taip pat turėjo ir jam padėdavusią sekretorę.

Karą išgyvenome evakuoti į Sverdlovsko kraštą Rusijoje.

Feiga Tregerene • Zarasai • 1930

My husband David Treger was born in 1920 in Zarasai, where this photo of Jewish boys and girls was taken. Standing second from the left is his sister Pesia. She perished when the Nazis came to town.

David's father Simon was a craftsman, and his mother Chaya was a popular dressmaker who even had clients who came from Kaunas just for her. Chaya even had her own dressmaking school, and her trainees worked in many Lithuanian towns.

When the fascists invaded in the summer of 1941, David's family stayed on the occupied territory and was killed like all the other Jews of Zarasai on August 26, 1941.

Feiga Tregerienė • Vilnius • 1930

Mano vyras Davidas Tregeris gimė 1920 m. Zarasuose. Zarasuose daryta ir ši žydų vaikų nuotrauka. Antroje eilėje antroji iš kairės stovi mano tėčio sesuo Pesė. Ji mirė nacistams užėmus miestelį.

Davido tėtis buvo amatininkas, o jo mama Čaja buvo populiari siuvėja – kai kurie klientai važiuodavo siūdintis drabužių pas ją net iš Kauno. Čaja turėjo net savo siuvimo mokyklą, o jos mokiniai dirbo visoje Lietuvoje.

1941 m. į miestelį įsiveržus fašistams, Davido šeima liko Zarasuose ir buvo išžudyta kartu su kitais Zarasų žydais 1941 m. rugpjūčio 26 d.

Here is my family standing in front of the unfinished house of my mother's sister Shifra Mets. I am on the right.

During the war we were in evacuation in Kirov, Russia. Then my brother and I enlisted in the Soviet army, where he was killed in 1943.

Our family was middle class. Books and newspapers my father had subscriptions to were the priority in our house, and from an early age we read them. Every summer my parents rented a dacha for us in a small Lithuanian hamlet. My mother always made us take long hikes in the forest, even though my brother and I just wanted to see our friends back home.

Nuotraukoje mano šeima stovi šalia dar nepabaigto statyti mamos sesers Šifros Mec namo. Aš stoviu dešinėje.

Karo metus praleidome evakuacijoje Kirove (Rusija). Vėliau brolis ir aš tapome sovietų kariuomenės kariais. 1943 m. metais mano brolis žuvo.

Mūsų šeima priklausė viduriniajai klasei. Tėtis prenumerodavo daug laikraščių ir pirkdavo daug knygų – skaitėme nuo vaikystės. Kiekvieną vasarą tėvai išnuomodavo mums sodybą kokiame nors mažame kaimelyje. Mama versdavo mus daug vaikščioti, rengdavo iškylas po mišką, nors mes su broliu ir ilgėdavomės draugų.

I'm riding here in Luksiai on a bike that I got for Pesach. During the war I was in Cheboksary, Russia.

When it was time for my studies I went to a Lithuanian school. There were several other Jewish kids in our class; there was no Jewish school in town for us to go to.

I was friends with both Lithuanian and Jewish kids—it really didn't matter. After school we all went to the park or the lake, and in the winter we skated and went tobogganing.

Čia aš Lukšiuose ant dviračio, gauto dovanų žydų Velykoms. Karo metus praleidau Rusijoje, Čeboksaruose.

Atėjus metui lankyti mokyklą, ėjau į lietuvišką mokyklą. Klasėje buvo dar keletas žydų vaikų – miestelyje nebuvo žydų mokyklos.

Draugavome ir su lietuviais, ir su žydais vaikais – tautybė nebuvo svarbu.

Po pamokų eidavome į parką ar prie ežero, o žiemą važinėdavomės pačiūžomis arba gutėmis.

Liza Lukinskaya
Kaunas
1941

Liza Lukinskaja
Kaunas
1941

◀ Here are several members of the Kaunas ghetto orchestra, which my uncle Abram Abramson played in. He is third from the left. All of them died during the liquidation of the ghetto in 1944. I managed to escape from Kaunas Ghetto and hid in the convent of the Saint.

Before the war Abram was a violinist and worked in the orchestra of the Kaunas Opera Theater. I do not recall his wife's name, but I clearly remember his children. The eldest, Israel, was, like me, a student before World War II, and Lev and Anna were younger. Abram's family also perished in the liquidation of the Kaunas ghetto.

Nuotraukoje – grupelė Kauno geto orkestro narių. Šiame orkestre grojo ir mano dėdė Abraomas Abramsonas. Nuotraukoje dėdė – trečias iš kairės. Dauguma orkestro narių žuvo Kauno geto likvidavimo metu 1944 m. Man pavyko pasprukti iš Kauno geto ir pasislėpti vienuolyne.

Prieš karą Abraomas dirbo smuikininku Kauno operos teatro orkestre. Nepamenu jo žmonos vardo, bet atsimenu jo vaikus: vyriausiasis Izraelis, kaip ir aš prieš Antrąjį pasaulinį karą buvo studentas, o Levas ir Ana buvo jaunesni. Abraomo šeima taip pat žuvo Kauno geto likvidavimo metu.

Judel Ronder • Kedainiai • 1953

Judelis Ronderis • Kėdainiai • 1953

Those of us are gathered in this field survived the fascists' mass execution of Kedainiai's Jews in 1941. I am standing second from the left. Right after that horrible event, I fled to Russia and joined the Soviet army, where I stayed till the end of the war.

After the war I met other Lithuanian Jewish survivors and we went to the places where Jews had been murdered. We collected donations for monuments in their honor. This is also important: I created an archive of information on Lithuanians who rescued Jews, as well as those who murdered them. I passed the collected information on to the Holocaust Museum in Washington.

Mes, susirinkę šiame lauke, išgyvenome fašistų surengtas masines žydų žudynes Kėdainiuose 1941 m. Aš stoviu antras iš kairės. Iškart po šio siaubingo įvykio pabėgau į Rusiją ir įstojau į sovietų kariuomenę, kur ir likau iki karo pabaigos.

Po karo susitikau kitų Lietuvos žydų, išgyvenusių Holokaustą, ir mes lankėme masines žydų kapavietes. Mes rinkome aukas ir statėme paminklus žuvusiesiems atminti. Tai taip pat svarbu: aš sukaupiau archyvą apie lietuvius, kurie gelbėjo žydus, taip pat ir apie tuos, kurie juos žudė. Sukaupytą informaciją nusiunčiau Holokausto muziejui Vašingtone.

Zalman Kaplanas
Jurbarkas
2000

Zalmanas Kaplanas
Jurbarkas
2000

◀ My friend Sofia Rabinovich and I both had family who were shot here in Jurbarkas. I survived because I was in evacuation in Russia.

In 1944, after I returned from evacuation, a Lithuanian schoolmate of mine named Markovich brought me a letter from Jurbarkas. His relatives wrote me a detailed letter, saying how my relatives had perished. On July 3, 1941 my brother Mendel was shot in the Jurbarkas cemetery together with 350 young Jewish people. Father was shot with a group of Jews in August. He had to dig a grave for himself. My dear mother, whom I loved the most, was sent to the Kaunas ghetto, where she died on September 28, 1941 during a big raid.

Mano draugės Sofijos Rabinovič ir mano šeimos buvo sušaudytos čia, Jurbarko. Man pavyko išgyventi, nes buvau evakuotas į Rusiją.

1944 m. , kuomet grįžau po evakuacijos į Lietuvą, mano klasės draugė atnešė man laišką iš Jurbarko. Jos artimieji šiame laiške išsamiai aprašė mano šeimos mirties aplinkybes. 1940 m. liepos 3 d. mano brolis Mendelis kartu su dar 350 jaunų žydų buvo sušaudytas Jurbarko kapinėse, o tėvą su kita grupe žydų sušaudė tų pačių metų rugpjūtį. Jis pats turėjo išsikasti sau kapo duobę. Mano mieloji mama, kurią labai mylėjau, buvo išsiųsta į Kauno getą, Ji mirė 1941 m. rugsėjo 28 d. vieno iš reidų metu.

▶ This is me standing with the bishop of Telsiai near a monument to the Jews of Telsiai who were executed. In the beginning of the war I was in evacuation in Russia, but after I learned about extermination of my kin by Nazis, I went to the Soviet Army. My task was revenge. I went in every battle to take revenge and exterminate as many Fascists as possible. All my kin - Grandpa Nakhman, Father, Liber with his family and Isroel -- were shot in the first days of the occupation of Telsiai.

After the war, even though I became almost blind, I worked for many years. I retired in the early 1990s. All through the years my wife and I went to the places where Jews had been killed to commemorate them; it was also to keep the memory alive.

Čia aš stoviu šalia Telšių vyskupo prie paminklo nužudytiems Telšių žydams. Karo pradžioje buvau evakuotas į Rusiją, kur, sužinojęs, kad mano gimines nužudė naciai, įstojau į sovietų kariuomenę. Mano užduotis buvo atkeršyti. Aš ėjau į kiekvieną mūšį tam, kad atkeršyčiau ir sunaikinčiau kiek įmanoma daugiau fašistų. Visi mano giminaičiai - senelis Nachmanas, tėvas, Liberis su šeima ir Izraelis - buvo sušaudyti pirmosiomis Telšių okupacijos dienomis.

Po karo, nors beveik apakau, dirbau daug metų. Išėjau į pensiją devinto dešimtmečio pradžioje. Mano žmona ir aš visuomet vykdavome į žydų žudynių vietas ir pagerbdavome žuvusiuosius; šitaip saugojome jų atminimą.

Rafael Genis
Telsiai
2006

Rafaelis Genis
Telšiai
2006

Irena Wygodzka
Vilnius
1941

Irena Vygodcka
Vilnius
1941

◀ This is me with my first love, Dudek Goldberg. He was from Radom, about 100 kilometers south of Warsaw. I met him in Vilnius, in the kibbutz of our Zionist club. In 1941 I was sent to the forced labor camp in Oberaltstadt, Czech Republic. I was there until 8th May, 1945, when the Russians came.

In May 1941 I went back to my father in Lvov. The war between Germany and Russia broke out a month later. Dudek also went to Lvov, and we were together for a short time. Later Dudek was conscripted into the Soviet army. C'est tout -- that's all. He died somewhere, on some front. Everyone knew: the Russians sent them all to the front without any kind of training; they were simply cannon fodder.

Šioje nuotraukoje aš kartu su savo pirmąja meile Dudeku Goldbergu. Dudekas atvyko iš Radomo, miesto 100 km į pietus nuo Varšuvos. Susipažinau su juo Vilniuje mūsų Sionistų klubo kibuče. 1941 m. buvau išsiųsta priverstiniais darbams į stovyklą Ober Alstadt mieste Čekijos Respublikoje. Ten išbuvau iki rusų atėjimo 1945 m. gegužės 8 d.

1941 m. gegužę atvykau pas savo tėvą į Lvovą. Karas tarp Vokietijos ir Rusijos prasidėjo mėnesiu vėliau. Dudekas taip pat atvyko į Lvovą ir trumpai mes buvome kartu. Vėliau Dudekas buvo pašauktas į Sovietų kariuomenę. C'est tout – štai ir viskas. Jis žuvo kažkur, kažkokiame fronte. Visi žinojo, kad rusai juos visus į karą siuntė visai nemokytus; jie tiesiog buvo "patrankų mėsa."

Feiga Tregerene • Zarasai • 1950s

Sitting on the left is my husband David, alongside his brother Fayvel. On this spot 8,000 Jews from Zarasai were murdered. During the war we both were in evacuation in Russia.

We raised our children as Jews. We told them about the memorable and tragic events of Jewish history. Every year on August 27 we took our children to Zarasai, where my husband's parents were murdered. Jews from all over Lithuania used to arrive there, from Kaunas, Vilnius and other places.

Feiga Tregerienė • Zarasai • 1950

Kairėje sėdi mano vyras Dovydas kartu su savo broliu Faiveliu. Šioje vietoje buvo nužudyti 8 000 Zarasų žydų. Per karą mes abu buvome evakuoti į Rusiją.

Mes užauginame savo vaikus žydais. Mes jiems pasakojome apie įsimintinus ir tragiškus žydų istorijos įvykius. Kiekvienais metais rugpjūčio 27 d. veždavomės vaikus į Zarasus, kur buvo nužudyti mano vyro tėvai. Žydai čia atvykdavo iš visos Lietuvos: Kauno, Vilniaus ir iš kitur.

Frieda Shteinene
Zagare
1960s

Frieda Šteinienė
Žagarė
1960

ЗДЕСЬ ПОХОРОНЕНЫ
3000
НЕВИННЫХ СОВЕТСКИХ
ГРАЖДАН, УБИТЫХ НЕМЦАМИ
КРОМЕ ФАШИСТСКИХ ВРАГОВ
НАМН 2 ОКТЯБРЕ 1941

◀ Every year we come here, to the place where the Jews of Zagare were executed. I am standing seventh from the right. I survived while being in evacuation in Kirov, Russia. Now my family lives in Sialaulia and my husband is president of the Jewish community.

When I was young, Zagare was a small town on the border with Latvia, with the population of about 5,000. In my childhood, half of the town was Jewish. There were rich, middle class and poor Jews in Zagare, but most were workers and craftsmen. There was also a rabbi named Riv, a very respectable man. Not only did Jew seek his advice, but so did the Lithuanians in our town.

Kiekvienais metais atvažiuojame čia, kur buvo sušaudyti Žagarės žydai. Aš stoviu septintas iš dešinės. Išgyvenau, nes buvau evakuota į Kirovą, Rusiją. Dabar mano šeima gyvena Šiauliuose, o mano vyras yra Šiaulių regiono žydų bendruomenės vadovas.

Mano jaunystėje Žagarė buvo mažas miestelis šalia sienos su Latvija, čia buvo apie 5 000 gyventojų. Vaikystėje pusė miestelio gyventojų buvo žydai. Žagarėje buvo turtingų žydų, vidurinės klasės ir vargšų, bet dauguma buvo darbininkai ir amatininkai. Taip pat buvo rabinas vardu Rivas, labai gerbiamas žmogus. Ne tik žydai klausdavo jo patarimų, bet taip pat ir mūsų miesto lietuviai.

Samuel Birger • Jonava • 1950s

Samuelis Birgeris • Jonava • 1950

Here we are grouped around a monument to the Jews of Jonava who perished, built by contributions from those who survived. I am sitting on the right. My aunt Leya Adashkis, my father's sister, is next to me, and next to her is my mother's sister, Vera Benisevich. During the war we were in evacuation in Tatarstan.

I do not know for sure, but somewhere in the vicinity of the monument my relatives were buried: the family of my father's brother, my cousin Gita, her husband and children, my mother's sister and her children. I know that here the blood of my tribesmen was shed. This place is sacred for me. Together with my relatives we go there every year.

Čia mūsų grupė prie paminklo žuvusiems Jonavos žydams, pastatyto Holokaustą išgyvenusiųjų lėšomis. Aš sėdžiu dešinėje. Šalia manęs teta Lėja Adaškis, mano tėvo sesuo, o šalia jos - mano motinos sesuo Vera Benisevič. Karo metu mes buvome evakuotos į Tatarstaną.

Aš nežinau tikrai kur, bet kažkur netoli šio paminklo palaidoti giminaičiai: mano tėvo brolio šeima, mano pusseserė Gita, jos vyras ir vaikai, mano motinos sesuo ir jos vaikai. Žinau, kad čia buvo pralietas mano gentainių kraujas. Ši vieta man yra šventa. Kartu su kitais giminaičiais lankausi čia kasmet.

Raya Teytelbaumene • Palanga • 1960s

Raja Teitelbaumiene • Palanga • 1960

I'm on the right here in a beach hat, with my son Simon by my side. During the war I was in evacuation in Kargaly, Kazakhstan.

Simon had many friends at school, and they came over to our house all the time to eat, chat and listen to music.

We went on vacation every year to Palanga or Druskininkai. Usually we travelled on special vouchers from the trade union, but when we didn't get them, we just went to the resort towns and rented a room from the locals.

Aš - nuotraukos dešinėje: deviu paplūdimio skrybėlę, o šalia manęs mano sūnus Simonas. Karo metais buvau evakuota į Kargalį - miestą Kazachstane.

Simonas mokykloje turėjo daug draugų ir jie dažnai ateidavo pas mus į namus – pavalgyti, pasikalbėti ir pasiklausyti muzikos.

Kasmet atostogaudavome Palangoje arba Druskininkuose. Dažniausiai su specialiu profesinių sąjungų siuntimu. Jei siuntimo neturėdavome, vykdavome savarankiškai ir nuomodavomės kambarius iš vietinių gyventojų.

Our whole family -- all the adults and children -- often spent weekends together on the Baltic Sea. My mother Taube Yudelevich is standing in this picture sixth from the left. We both survived the war in evacuation in Russia. ▶

Every summer our family went on vacation for two months. We spent the first month in Kemery, and then moved on to Buldury, a spa with baths and all kinds of treatments. Many of our relatives came with their children, so we were never bored. In later years we also spent summer vacations in Palanga.

Visa mūsų šeima - ir vaikai ir suaugę – dažną savaitgalį vykdavome prie Baltijos jūros. Nuotraukoje - mano mama Taubė Judelevičienė stovi šešta iš kairės. Karo metu mes abi buvome evakuotos į Rusiją.

Kiekvieną vasarą mūsų šeima atostogaudavo du mėnesius. Pirmąjį mėnesį atostogaudavome Kemeriuose (Latvija), o antrąjį persikeldavome į Buldurių kurortinį miestelį, kuriame buvo daug gydyklų. Dauguma mūsų giminių atvykdavo kartu su vaikais, tad mes niekada nenuobodžiaudavome. Vėliau vykdavome vasaroti ir į Palangą.

Iosif Yudelevichus
Kemery
1927

Josifas Judelevičius
Kemeri
1927

Eta Gurvichuyte
Palanga
1937

Here is my sister Anna Gurvich on vacation in Palanga. We traveled to the seaside almost every summer. During the war, we both went to evacuation in Russia. At the beginning of 1943, when it was declared that women were drafted in Lithuanian division, Anna was drafted. She had served with the Lithuanian division until the end of war.

Although I remember very little about my childhood, I remember my early years as ones of happiness because my parents were with me. My father would come home from work, hug my mother and then play with me. My father wasn't religious, but he didn't work on Saturdays, and sometimes he went to synagogue when my mother asked him to. Before my mother died in the spring of 1927, we celebrated the Jewish holidays.

Eta Gurvičiūtė
Palanga
1937

Nuotraukoje mano sesuo Anna Gurvič atostogų Palangoje metu. Į pajūrį vykdavome beveik kiekvieną vasarą. Karo metu mes abi buvome evakuotos į Rusiją. 1943 m. pradžioje, paskelbus, kad moterys yra šaukiamos į lietuviškąją diviziją, į ją buvo pašaukta ir Anna. Lietuviškoje divizijoje ji išstarnavo iki karo pabaigos.

Nors iš vaikystės mažai ką prisimenu, savo ankstyvuosius gyvenimo metus menu kaip pačius laimingiausius, nes tuomet visa šeima buvo kartu. Tėtis grįždavo iš darbo, apkabindavo mamą, o tuomet žaisdavo su manimi. Tėtis nebuvo religingas, tačiau šeštadieniais nedirbdavo, o kartais, mamos prašomas, nueidavo ir į sinagogą. Iki mano mamos mirties 1927-ųjų metų pavasarį visi kartu švęsdavome žydų šventes.

My uncle Abram Abramson is standing to the left of the door in this picture from a resort in Palanga. Abram, together with his family, perished in Kaunas ghetto during its liquidation in 1944. I escaped from Kaunas ghetto and was sheltered by a Catholic priest in a convent.

We lived a rather modest life, but my father still went on vacation quite often. My brother and I tried as often as possible to visit our parents during school breaks. On one of those holidays we spent a wonderful month in Palanga. We were care free, enjoying the warm sea, dancing and going to the cinema.

Šioje Palangos kurorte darytoje nuotraukoje - mano dėdė Abramus Abramsonas. Jis stovi durų kairėje. Abramus ir jo šeima žuvo 1944 m. Kauno geto likvidacijos metu. Man pavyko pabėgti iš Kauno geto. Katalikų kunigas man suteikė prieglobstį vienuolyne.

Gyvenome gana kukliai, tačiau tėvas gan dažnai vykdavo atostogauti. Mokyklinių atostogų metu kartu su broliu stengdavomės kuo dažniau aplankyti tėvus. Vienų tokių atostogų metu praleidome nuostabų mėnesį Palangoje. Niekas mūsų nevaržė, o mes džiaugėmės šilta jūra, eidavome į šokius ir į kiną.

Isif Yudelevichus
Kemery
1927

Josifas Judelevičius
Kemeris
1927

Isroel Lempertas
Palanga
1958

Izraelis Lempertas
Palanga
1958

Isroel Lempertas
Palanga
1970s

Izraelis Lempertas
Palanga
1970

◀ Like most people from Vilnius, we vacationed in the spas at Palanga. That's where these pictures of me and Polina are from. First there is us without the children (left), and together with our sons David and Ilia (right). During the war my wife and I were in evacuation in Kirov, Russia. There I enlisted in the Soviet army.

Here in Lithuania, we went on vacation every year, and brought the children when they weren't away at Pioneer camps. The trade union gave us travel vouchers, so we only had to pay for 30 percent of the trip.

In the early 1970s I bought a car, and we traveled all around Lithuania and all the way down to the Crimea and the Carpathians.

Kaip ir dauguma vilniečių atostogaudavome Palangos gydyklose. Šios mano ir Polinos nuotraukos darytos atostogų Palangoje metu. Nuotraukoje kairėje – mes dviese, be vaikų. O nuotraukoje dešinėje – su mūsų sūnumis Davidu ir Ilja. Karo metais kartu su žmona buvome evakuoti į Kirovą, Rusiją. Iš Kirovo buvau pašauktas į sovietinę kariuomenę.

Čia, Lietuvoje, atostogaudavome kasmet. Jei vaikai neatostogaudavo pionierių stovykloje, pasiimdavome ir juos. Profesinės sąjungos apmokėdavo dalį atostogų kelialapio ir mums patiems reikėjo sumokėti tik 30 procentų kelialapio kainos.

1970-ųjų pradžioje įsigijau automobilį. Juo mes keliaudavome po Lietuvą ir vykdavome net į Krymą ar Karpatus.

Geta Jakiene • Kaunas • 1961

We took this picture after buying a Pobeda, a car that was very rare to own at the time. My husband Kalmin, sons Jakov and Gerts and I took all our vacations with that car. During the war I was in evacuation in Ulyanovsk, Russia. Kalmin managed to survive both in a ghetto and then in Dachau concentration camp.

Our family was not interested in politics. Neither I nor Kalmin joined the Communist Party, and Jakov and Gerts didn't join the Pioneers. We never owned a dacha ourselves, but each summer we rented a dacha in either Palanga or Prenai. We also went to resorts like Druskenkai.

Geta Jakienė • Kaunas • 1961

Nusifotografuodavome automobilio "Pobeda" įsigijimo proga. Šis automobilis tuomet buvo tikra retenybė. Visa šeima - mano sutuoktinis Kalminas, sūnūs Jakovas ir Gertsas, ir aš šiuo automobiliu vykome atostogų. Karo metus aš praleidau evakuacijoje Uljanovske, Rusija. Kalminui pavyko išlikti gyvam ir po geto ir po Dachau koncentracijos stovyklos.

Mūsų šeima nesidomėjo politika. Nei mano sutuoktinis Kalminas, nei aš nestojome į komunistų partiją, o Jakovas ir Gertsas nebuvo pionieriais. Savo vasarnamio mes neturėjome, tačiau kiekvieną vasarą nuomodavomės vasarnamį arba Palangoje, arba Prienuose. Kartais vykdavome į Druskininkus.

Tobijas Jafetas
Buduri
1925

Tobijas Jafetas
Buduri
1925

◀ Here is a picture of my mother Bertha Jafet and my older brother Azriel on vacation. We had a beautiful childhood.

My mother perished during the liquidation of Kaunas ghetto. Azriel survived the war in London, where he was together with our father.

Our family was rather wealthy, and my father owned two houses. From an early age my father was good at business: He sold pencils, notebooks and other stationery, and was able to help out his parents. In 1918 he joined the merchant guild and gained the right to reside in large cities.

Nuotraukoje mano mama Berta Jafet ir mano vyresnysis brolis Azrielis atostogų metu. Mūsų vaikystė buvo nuostabi. Mano mama žuvo likviduojant Kauno getą. Azrielis karo metu kartu su tėčiu gyveno Londone.

Mūsų šeima gyveno gan pasiturinčiai – tėčiui priklausė du namai.

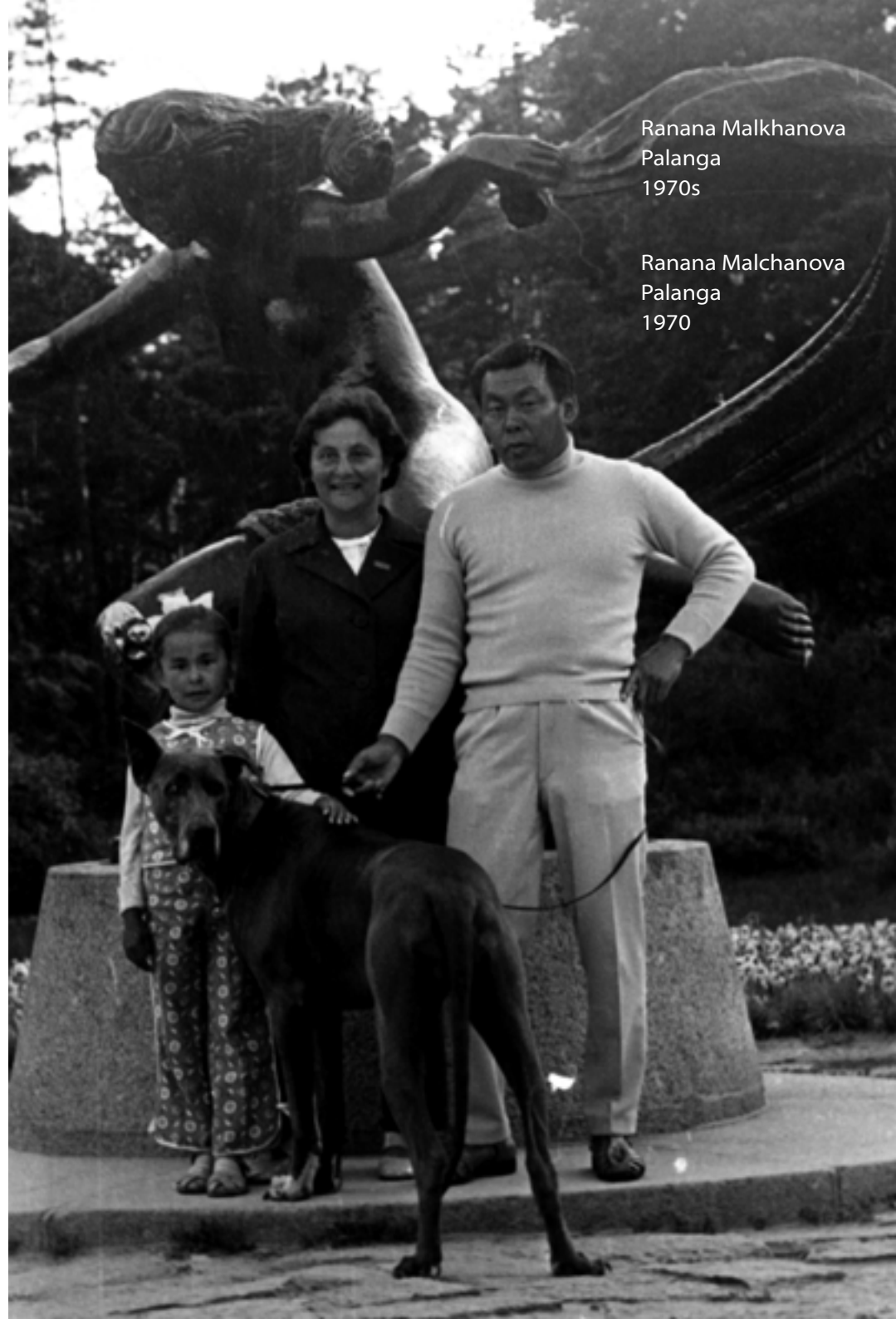
Mano tėčio verslumas pasireiškė nuo vaikystės: jis pardavinėdavo pieštukus, sąsiuvinius, kitus kanceliarinius reikmenis ir prisidėdavo prie šeimos biudžeto. 1918 m. jis tapo pirklių gildijos nariu ir įgijo teisę gyventi dideliuose miestuose.

▶ Here I am with my husband Matvey Malkhanov, my daughter Ilana Subachene and our dog. Most of the war I was in hiding together with my mother and we both survived.

I gave birth to Ilana in 1966, and after four years we were given a separate two-room apartment. It was rather small, but we couldn't have been happier. Even though both of us earned pretty good money, we didn't own a car or dacha - only a few people could afford that. We usually vacationed with our children in Palanga on the Baltic coast. We also went to Yalta at the height of the holidays, but having been used to the cold sea, I could barely stand the Crimean heat.

Nuotraukoje – aš kartu su savo vyru Matvejumi Malchanovu, savo dukra Ilana Subačiene ir mūsų šunimi. Karo metais slapsčiausi kartu su mama ir mums abiems pavyko išgyventi.

Aš pagimdžiau Ilaną 1966 m. ir praėjus ketveriems metams po jos gimimo "gavome" atskirą 2 kambarių butą. Butas buvo mažokas, tačiau mūsų džiaugsmui nebuvo ribų. Nors uždirbdavome gan nemažai, nei užmiesčio sodybos, nei automobilio neturėjome – ne daug kas galėjo sau tai leisti. Kartu su vaikais dažniausiai atostogaudavome Palangoje, Baltijos pajūryje. Vykdavome ir į Jaltą, bet pripratusi prie šaltos Baltijos jūros, sunkiai pakeldavau Krymo karštį.

Ranana Malkhanova
Palanga
1970s

Ranana Malchanova
Palanga
1970

Feiga Tregerene • Biržai • 1930s

These are the members of an amateur Jewish drama group that put on a Yiddish performance of "The Blood Laughter." Standing in the center wearing a bowtie is my brother Fayvel Glezer, and on the left in the back row is my other brother Falk. The both were killed by Nazis for being Komsomol members in 1941 in Latvia. I survived the war in evacuation in Russia.

Back in those days young Jews took an active part in political activities. Some were fond of Zionist ideas about building a Jewish state. But others, especially the poorest strata of the Jewish community, strongly believed in Soviet Russia. My sister and brothers joined the underground Komsomol.

Feiga Treigerienė • Biržai • 1930

Šioje nuotraukoje – mėgėjiško žydų dramos būrelio, vaidinančio žydišką spektaklį "Kruvinas juokas", nariai. Pačiame nuotraukos centre, pasirišęs peteliškę, mano brolis Feivelis Glezeris, o paskutinėje eilėje – mano brolis Falkas. Juos abu 1941 m. Latvijoje naciai nužudė už tai, kad jie buvo komjaunuoliai. Man pavyko išgyventi, nes buvau evakuota į Rusiją.

Anuomet, mūsų jaunystės metais, žydai aktyviai dalyvavo politinėje veikoje. Kai kurie jų buvo susižavėję sionistinėmis idėjomis apie žydų valstybės sukūrimą. Tačiau kiti, ypač neturtingi žydų bendruomenės nariai, tikėjo Tarybų Rusija. Mano sesuo ir brolis priklausė pagrindinei komjaunimo organizacijai.

My gorgeous grandmother, Sarah Pagirskaya, is sitting in the second row, fourth from the left, in this picture from a family wedding. The picture was recently sent to me from America by a relative. Sarah didn't survive the war and died in Kaunas ghetto in 1941. I was in evacuation in Sukhoy Log in Russia.

My paternal and maternal ancestors were from Jonava, a small town about 80 kilometers from Vilnius inhabited mostly by Jews. My maternal grandfather, Avel Pagirskiy, was born in 1866 and became a well-to-do merchant. He owned a rather large, solid log house on one of the central streets in Jonava.

Mano gražioji močiutė Sara Pagirskaja šioje nuotraukoje iš giminės vestuvių sėdi ketvirta iš kairės antroje eilėje. Šia nuotrauka visai neseniai man atsiuntė giminaičiai iš Amerikos. Sara žuvo 1941 m. Kauno gete. Aš buvau evakuota į Suchoj Log, Rusiją.

Mano protėviai ir iš tėčio ir iš mamos pusės buvo iš Jonavos – mažo miestelio maždaug 80 km nuo Vilniaus. Dauguma jo gyventojų buvo žydai. Mano senelis iš mamos pusės Avelis Pagirskij gimė 1866 m. Jis tapo pasiturinčiu pirkliu. Jam priklausė gan didelis tvirtas rąstinis namas vienoje iš pagrindinių Jonavos gatvių.

Iosif Yudelevichus
Jonava
1910s

Josifas Judelevičius
Jonava
1910

Riva Smerkovičienė
Kaunas
1937

Gita, my sister-in-law Riva's daughter, is pictured here with other children at her Jewish kindergarten in Kaunas. Gita is the one in a light dress in the first row. Riva, not having found her daughters Rozele and Gitele, who were taken away during the action against children in Kaunas ghetto, surrendered for an execution. I survived the war in evacuation in Russia.

In 1946, my husband Gutman found out that his loved ones had perished during the occupation. His mother Leya was executed during the first big roundup in the Kaunas ghetto. His sister Riva, after losing her daughters Rozele and Gitele in the roundup of children, surrendered herself for execution. My husband's favorite brother, Itshak Shmerkovich, a talented poet, lived to see liberation. But he was very exhausted and famished, and on the first day he was finally able to eat a lot of food, he died from bowel failure. Gutman took the death of his kin really hard.

Riva Smerkovičienė
Kaunas
1937

Gita, mano brolienės Rivos dukra, šioje nuotraukoje nusipaveikslavo su keliais vaikais iš žydų darželio Kaune. Gita, pasipuošusi šviesia suknele, stovi pirmoje eilėje. Riva, po to kai akcijos prieš vaikus Kauno gete metu dingo jos dukterys Roželė ir Gita, pati pasidavė egzekucijai.

1946 m. mano sutuoktinis Gutmanas sužinojo, kad jo artimieji žuvo okupacijos metu. Jo mama Lėja buvo nužudyta pirmosios Kauno geto „valymo“ akcijos metu. Jo sesuo Riva, po to kai buvo nužudytos jos dukterys Roželė ir Gita, pati pasiprašė nužudoma. Mano sutuoktinio mylimiausias brolis Ištakas Šmerkovičius, talentingas poetas, sulaukė išvadavimo. Jis buvo išsekęs ir iškankintas ilgalaikio badavimo ir tuomet, kai jau galėjo prisivalgyti iki soties, mirė nuo vidurių ligos. Gutmanas labai sunkiai išgyveno dėl savo brolio mirties.

Sara Ushpitsene
Kaunas
1974

I named my son Shmuel, pictured here at his bar mitzvah, after my brother, who perished during the war. I survived in Cheboksary, Russia.

My husband Meishe was arrested by the Soviets after the war and sent to a prison camp for eleven years. We tried to observe Jewish traditions and went to synagogue with our children on Sabbath and on holidays. We were members of the Jewish religious community during the Soviet years, which was frowned upon, to put it mildly.

Shmuel married a Lithuanian girl who has been wonderful to me. She cooks all the Jewish dishes, prepares traditional meals and even takes me to synagogue.

Sara Ušpicienė
Kaunas
1974

Sūnų pavadinau Šmueliu savo brolio, žuvusio karo metu, atminimui. Nuotraukoje -Šmuelis per bar-micva apeigas. Karą išgyvenau Čeboksaruose, Rusijoje.

Mano vyrą Meišę sovietai areštavo jau po karo ir nusiuntė kalėti vienuolika metų. Stengėmės laikytis žydų tradicijų, šabo ir kitų švenčių metu kartu su vaikais lankėmės sinagogoje. Sovietmečiu buvome žydų bendruomenės nariai. Tuomet į žydų bendruomenes, švelniai tariant, buvo nemaloniai šnairuojama. Šmuelis vedė nuostabią lietuvaitę. Ji gamina visus tradicinius žydiškus patiekalus ir net nuveža mane į sinagogą.

Geta Jakiene
Shaukenai
1930s

Geta Jakienė
Šaukėnai
1930

◀ My husband, Kalmin Zak, is standing in the top row, second from the left, at this Jewish wedding.

During the war, he was transferred to the concentration camp in Germany and was lucky to survive it. I was in evacuation in Ulyanovsk, Russia.

Both of us were raised Jewish and decided to get married according to Jewish tradition. Before the ceremony I dipped into a mikveh, and then Kalmin and I were married under a chuppah in Kaunas' synagogue. In postwar times we were one of the few couples who were brave enough to have a Jewish wedding. Unfortunately, I didn't save the certificate issued by rabbi. We had a wedding party at home, together with my sister Leya and her husband, some distant relative of my husband, and a friend who had introduced us.

Mano sutuoktinis Kalminas Zakas stovi viršutinėje eilėje antras iš kairės. Nuotrauka – iš žydų vestuvių.

Karo metu jis buvo išsiųstas į koncentracijos stovyklą Vokietijoje ir jam pavyko išlikti gyvam. Aš buvau evakuota į Uljanovską, Rusiją.

Mus abu auklėjo pagal žydų tradicijas, todėl ir susituokti nusprendėme laikydamiesi žydų papročių. Prieš ceremoniją aš atlikau apeiginį vonios ritualą mikveh, o tuomet mes abu buvom sutuokti po vestuviniu baldakimu Kauno sinagogoje.

Pokariu tuoktis, laikantis žydiškų papročių, buvo drąsus žingsnis ir taip susituokusių porų buvo vos kelios. Gaila, bet neišsaugojau rabino išduoto vestuvių liudijimo. Vestuvės vyko namuose, dalyvaujant mano seseriai Lėjai, jos sutuoktiniui (mano sutuoktinio tolimam giminaičiui) ir mus supažindinusiui draugui.

Frieda Shteinene • Zagare • 1930s

Frida Šteinienė • Žagarė • 1930

This photo was taken at a meeting of the Jewish community of Zagare. Most of those pictured here didn't survive the war. I did only because I was in evacuation in Kirov, Russia.

After the war, it was impossible to observe Sabbath because Saturday was a workday. Big holidays like Rosh Hashanah and Pesach, though, were celebrated at home. We always had matzo.

We had hamantashen on Purim, and fasted on Yom Kippur. I felt good to come home once a week and feel the spirit of a Jewish home.

Ši nuotrauka buvo padaryta Žagarės žydų bendruomenės susitikime. Dauguma esančių nuotraukoje karo neišgyveno. Man pavyko likti gyvai, nes buvau evakuota į Kirovą, Rusiją.

Po karo laikytis šabo buvo neįmanoma, nes šeštadienis buvo darbo diena. Žydų Naujuosius metus ir žydų Velykas švėsdavome namuose. Namuose visada būdavo valgomi macai.

Per Purim šventę visada būdavo trikampių aguoninių pyragėlių, o per Jom-kipur šventę – pasninkaudavome. Gera būdavo kartą per savaitę sugrįžti namo ir pajauti tikrų žydiškų namų dvasią.

Frida Zimanene
Vilnius
1991

Frida Zimaniėnė
Vilnius
1991

- ◀ This is the first celebration of Pesach in independent Lithuania. I am standing in the middle in a light dress, with my cup raised. I survived the war in evacuation in Russia.

I was responsible for the organization of this celebration, the first after so many years under Soviet rule. I was lucky to witness the rebirth of the Jewish community. It is very positive for Lithuania to be an independent country. Now I can openly go to see my sister in Israel, and I'm happy that my children and grandchildren have an opportunity to study overseas, travel and feel free.

Nuotraukoje – pirmųjų žydų Velykų šventimas nepriklausomoje Lietuvoje. Aš, pasipuošusi šviesia suknele, stoviu nuotraukos viduryje ir rankoje laikau puodelį. Karą išgyvenau evakuacijoje Rusijoje.

Aš buvau atsakinga už šios šventės - pirmosios po ilgų sovietinės valdžios dešimtmečių – organizavimą. Džiaugiuosi, kad tapau žydų bendruomenės atgimimo liudininke. Pokyčiai nepriklausoma šalimi tapusioje Lietuvoje - tik teigiami. Dabar drąsiai galiu vykti aplankyti savo sesers, gyvenančios Izraelyje, o mano vaikai ir anūikai turi galimybę studijuoti užsienyje, keliauti ir jaustis laisvai.

Eta Gurvichuyte • Kaunas • 1920s

Eta Gurvičiūtė • Kaunas • 1920

On the right is my father, Leizer Gurvich, at a banquet of the Kaunas chess club, and chess was his great passion.

My father was born in 1879. I think he graduated from high school and went on with his studies, but I can't say exactly where. My father was a modern, educated man. When he was young he worked for his relatives at a match production factory. He eventually acquired a large printing house together with his brothers, and they printed newspapers and magazines in both Lithuanian and Yiddish. He died in 1939 after catching a cold.

Nuotraukos dešinėje – mano tėtis Leizeris Gurvič banketo Kauno šachmatų klube metu. Šachmatai buvo jo didžioji aistra.

Mano tėtis gimė 1879 m. Manau, kad tėtis baigęs gimnaziją tęsė mokslus kažkur kitur, bet kur, dabar jau negaliu pasakyti. Mano tėtis buvo šiuolaikiškas išsilavinęs žmogus. Jaunystėje tėtis dirbo giminaičiams priklausiusiame degtukų fabrike. Vėliau kartu su broliais jis nusipirko spaustuve, kurioje spausdino laikraščius ir žurnalus lietuvių ir žydų kalbomis. Tėtis mirė nuo peršalimo 1939 m.

Shahne Berznitskiy
Veisiejai
1937

Šanė Bereznickij
Veisiejai
1937

◀ Here's my brother Isroel and me in our Lithuanian army uniforms. In 1936 I finished my training with Hashomer Hatzair and was ready to immigrate to Palestine. But I didn't leave because I was drafted. My service in the army was rather quiet. Anti-Semitism didn't reign in the army at that time, although it was gradually emerging under the influence of fascist organizations in Lithuania.

In 1938 I was discharged. I lived with my mother for a couple of weeks, then moved to Prienai where I worked as a baker. Isroel was killed in the Kaunas ghetto. I fled to the USSR, and in 1942 heard there was a Lithuanian division being formed in Balakhna, and I joined right away.

Nuotraukoje mudu su broliu dėvime Lietuvos kariuomenės uniformas. 1936 m. aš baigiau socialistinius sionistų mokymus (Hashomer Hatzair) ir jau buvau pasirengęs emigruoti į Palestiną. Tačiau į Palestiną neišvykau, nes buvau pašauktas į kariuomenę. Mano tarnyba kariuomenėje buvo rami. Antisemitizmas kariuomenėje dar nesireiškė, nors pamažu, skatinamas Lietuvos fašistuojančių organizacijų, jis stiprėjo.

1938 m. baigiau tarnybą kariuomenėje ir kelias savaites pagyvenęs su savo mama, išvykau į Prienus. Prienuose dirbau kepėju. Izraelis buvo nužudytas Kauno gete. Aš pasitraukiau į Sovietų Sąjungą, o 1942 m. sužinojęs, kad Balachnos miestelyje buvo pradėta formuoti lietuviškoji divizija, nedelsdamas tapau jos kariu.

I am surrounded here in my yard by my grandchildren Asta and Andrus. ▶

After my husband died in 1986, I felt that I was completely alone. I was drawn back to my roots, and started going to synagogue, praying and observing Jewish holidays. I now read the Bible every day and remember my childhood, our town of Jelva, and the Jewish world. The Jewish community of Kaunas has been there to help me, and a few years ago, I went to their Pesach dinner.

This interview has been conducted on my 89th birthday, and I am very pleased that my children, grandchildren and great grandchildren have been here.

Šioje nuotraukoje su vaikaičiais Asta ir Andriumi stoviu savo kieme.

Po vyro mirties 1986 metais pasijutau visiškai viena. Pajutau didelį poreikį atsigręžti į savo šaknis, pradėjau lankytis sinagogoje, melstis, švęsti žydiškas šventes.

Kasdien skaitau Bibliją, prisimenu vaikystę, mūsų miestelį Želvą, žydų bendruomenę. Padedama Kauno žydų bendruomenės prieš porą metų dalyvavau žydų Velykų šventime.

Šis pokalbis vyko man švenčiant 89-ąjį gimtadienį ir man džiugu, kad jį švenčiau apsupta vaikų, vaikaičių ir provaikaičių.

Sarah Rutkauskene
Kaunas
1984

Sara Rutkauskienė
Kaunas
1984

Liza Lukinskaya
Vilnius
1957

My son Alexander Lukinskiy is dancing here on my mother's balcony with his friend Anna Epstein, who now lives in Israel.

My son was a wonderful boy. He was an excellent student at school and he obeyed his parents. He still loves me dearly and comes to see me every day. My son buys me all kinds of scrumptious things and helps me about the house, especially after my husband's death in 1998.

During the war, I managed to escape the Kaunas Ghetto and was hidden in a convent.

Liza Lukinskaja
Vilnius
1957

Šioje nuotraukoje mano sūnus Aleksandras Lukinskij kartu su savo drauge Anna Epštein šoka mano mamos buto balkone. Anna dabar gyvena Izraelyje.

Mano sūnus buvo nuostabus berniukas, puikiai mokėsi ir klausė tėvų. Jis vis dar mane labai myli ir kasdien aplanko. Jis visuomet nuperka ką nors gardaus ir padeda tvarkytis namuose – po vyro mirties 1998 m. man jo pagalba labai reikalinga.

Karo metu sugebėjau pasprukti iš Kauno geto ir pasislėpiau vienuolyne.

Sara Ushpitsene
Kaunas
1964

My husband Meishe Ushpits is playing with our son Shmuel in this photo. He was in Kaunas Ghetto and still survived.

We had a good life. I made pretty good money, and my husband was also well paid despite being a common worker. My children were raised by their grandparents in Sakiai. My husband and I went there every weekend. When it was time for them to go to school, I took Hanna and then Shmuel to the city.

For holidays we went to the seaside in Palanga and also to Vilnius, but we never left Lithuania.

Sara Ušpicienė
Kaunas
1964

Šioje nuotraukoje mano sutuoktinis Meišė Ušpicas žaidžia su mūsų sūnumi Šmueliu. Jis buvo patekęs į Kauno getą, bet išgyveno.

Gyvenome mes gerai. Aš gerai uždirbdavau, ir mano sutuoktinis, nepaisant to, kad buvo tik paprastas darbininkas, uždirbdavo gan gerai. Vaikus augino seneliai Šakiuose. Mes su vyru juos aplankydavome kiekvieną savaitgalį. Atėjus metui leisti vaikus į mokyklą, Haną ir Šmuelį parsivežėm į miestą. Per atostogas vykdavome į Palangą arba į Vilnių, tačiau iš Lietuvos niekad nebuvom išvykę.

Dobre Rozenbergene
Jurbarkas
1930

Dobré Rozenbergienė
Jurbarkas
1930

◀ The porch of our house. My father Motle Most is on the right, my brother Isroel is sitting on the rail, my mother Brocha is on the left, and I am standing on the rails. My maternal grandmother Elke is in the center.

Father was a grain merchant. Often, when Lithuanian villagers came to our place and they concluded a business deal, we treated them to a very nice—and kosher dinner. The villagers enjoyed telling Mother about their families and at times they asked her for advice. Mother asked them questions regarding our farm animals.

In July 1941, almost everyone in this picture was shot by the SS. I, together with my aunt, went through the Kaunas Ghetto and four concentration camps.

Nuotraukoje – mūsų namo veranda. Mano tėtis Motlė Mostas stovi dešinėje, mano brolis Izraelis sėdi ant atbrailos, mama Broša stovi kairėje, o aš stoviu ant atbrailos kairėje. Mano močiutė iš mamos pusės, Elke, stovi viduryje. Mano tėtis buvo grūdų pirklys. Labai dažnai atvykusius sudaryti sandėrio lietuvių kaimiečius vaišindavome puikiais košeriniais pietumis. Svečiai pasakodavo mamai apie savo šeimas, o kartais klausdavo mamos patarimo. Mama jų klausdavo patarimo apie mūsų gyvulių ūkį.

1941 m. visus, be manęs ir tetos, esančius šioje nuotraukoje sušaudė SS dalinys. Aš kartu su savo teta patekau į Kauno getą, o po to “praėjau” dar 4 koncentracijos stovyklas.

I am holding my sons David and Ilia in this photo. During the war I was in evacuation in Kirov, Russia. Then I entered the Soviet army. ▶

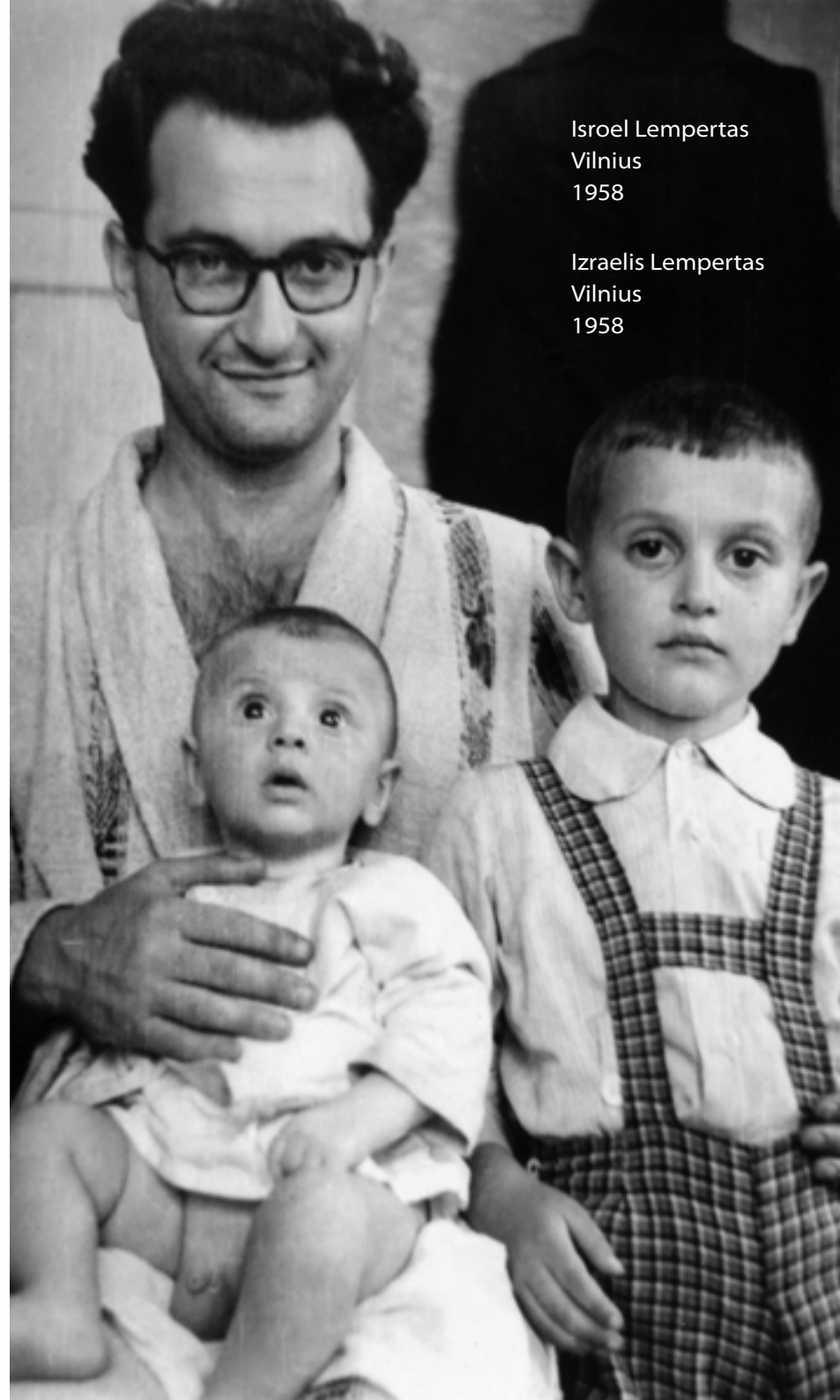
I met a wonderful Jewish girl while in university, Polina Aibinder from the medical faculty. We had a lot in common, and in 1951 we got married.

We had a very modest wedding, a small party with our closest relatives and friends in my aunt's apartment, as there was no room in ours. We moved into my mother's place. In 1952 David came into the world, and Ilia was born in 1957.

Šioje nuotraukoje aš su savo sūnumis Davidu ir Ilja. Karo metais buvau evakuotas į Kirovą (Rusija), o vėliau prisijungiau prie sovietų kariuomenės.

Universitete sutikau nuostabią žydaitę - Poliną Aibinder iš medicinos fakulteto. Mus daug kas siejo ir 1951 m. mes susituokėme.

Vestuvės buvo kuklios. Šventėme mano tetos bute kartu su artimiausiais giminėmis ir draugais. Po vestuvių įsikėlėme gyventi pas mano mamą. 1952 m. gimė Davidas, o Ilja – 1957 m.

Isroel Lempertas
Vilnius
1958

Izraelis Lempertas
Vilnius
1958

Yankl Dudakas

Jonava

1920s

My father Itzhak Dudak had a horse. It wasn't big, but it was strong and sturdy. When trucks and buses appeared in Jonava, my father sold his horse and became co-owner of a company. However, the other owners were smart and educated people, and they eventually bought out my father so they wouldn't have to share the profits with him.

In the late 1930s he obtained a driver's license and went to work as a driver for that same company. He was as familiar with all roads, farms and villages in Lithuania as he was with his own home. During the war we both were in evacuation in Sverdlovsk, Russia.

Jankelis Dudakas

Jonava

1920

Mano tėtis Ichakas Dudakas turėjo arklių. Arklys buvo nedidelis, bet stiprus ir tvirtas. Kai Jonavoje pasirodė sunkvežimiai ir autobusai, mano tėtis pardavė arklių ir tapo kompanijos bendraturčiu. Verslo partneriai buvo gudrūs ir išsilavinę žmonės, tad jie išpirko mano tėčio verslo dalį – kad nereiktų dalintis pelno.

1930 m. mano tėtis gavo vairuotojo pažymėjimą ir pradėjo dirbti vairuotoju toje pačioje kompanijoje. Visuose Lietuvos keliuose ir kaimuose jis orientavosi tarytum namuose. Karo metais mes buvome evakuoti į Sverdlovską Rusijoje.

Rafael Genis
Reitavas
1928

I'm on the left here, with my sister Tsilya in the middle and my brother Liber on the right.

My mother was expecting a difficult labor, so she left for Klaipeda to give birth there. In 1927, Tsilya was born, and everybody adored her. When she was a baby we carried her in our arms and played with her like she was a doll. When she grew up, all of us pampered her. Tsilya was our little princess.

My brother and sister were killed during the Germans in 1941. I was in evacuation in Russia, but after I learned about extermination of my family, I enlisted in the Soviet Army. My task was revenge. I went in every battle to take revenge and exterminate as many Fascists as possible.

Rafaelis Genys
Rietavas
1928

Šios nuotraukos viduryje mano sesuo Cilė, brolis Liberis dešinėje ir aš – nuotraukos kairėje.

Mano mamai grėsė sunkus gimdymas, tad ji buvo išvykusi Klaipėdon. Cilė gimė 1927 m. ir ją visi labai mylėjo. Kol ji buvo maža, nešiodavom ją ant rankų ir žaisdavome su ja kaip su lėle. Kai Cilė užaugo, mes visi ją lepinom. Cilė buvo mūsų mažoji princesė.

Mano brolis ir sesuo žuvo 1941 m. nacių okupacijos metu. Aš buvau evakuotas į Rusiją, o sužinojęs apie šeimos sunaikinimą užsirašiau į sovietų kariuomenę. Mano tikslas buvo atkeršyti. Narsiaiėjau į kiekvieną mūšį, norėdamas sunaikinti kuo daugiau fašistų.

מִדְּאֵעַ קַעֲנָעַן לִיעֵן אִו שְׂרִיבֵן

Fania Brantsovskaya
Vilnius
1929

Fanė Brancovskaja
Vilnius
1929

◀ I studied at Sophia Gurewich school. Here I am in first grade, fifth on the right.

Jewish children in Vilnius could choose from a number of elementary and high schools. The humanitarian Realschule and Sophia Gurwich were the best. The teachers were skilled, and set themselves the goal not only of educating Jewish children, but also making them into well-cultured people.

They taught us real things. One time our teacher brought milk into class. It eventually got sour, and after that we knew how sour cream and butter were made.

Aš mokiausi Sofijos Gurevič vardo mokykloje. Nuotraukoje stoviu penkta iš dešinės. Tai mūsų pirmos klasės nuotrauka.

Vilniuje gyvenantys žydų vaikai turėjo galimybę rinktis iš kelių pradinių ir kelių pagrindinių mokyklų. Humanitarinė gimnazija ir Sofijos Gurevič mokykla buvo laikomos geriausiomis.

Jose dirbo talentingi mokytojai, patys sau kėlė tikslą ne tik mokyti vaikus, bet ir padėti jiems tapti kultūringais žmonėmis. Mokytojai mus mokė tikrų dalykų. Štai kartą mokytoja į mokyklą atsinešė pieno. Pastovėjęs keletą dienų pienas surūgo, o mes sužinojome, iš ko atsiranda grietinė ir iš ko gaminamas sviestas.

Boris Shteynas • Šiauliai • 1950s

This is my younger brother Avigdor Shteinas' class. He is in the top row, third from the left.

In 1962 Avigdor married Luba, a Jewish woman. They had a daughter named Liya, and a son named Ilia. Avigdor and Luba moved to Israel in 1990, and a year later I visited them. My wife and I still go to Israel to visit Avigdor, and he comes to see us in Lithuania. We also write letters to each other.

Borisas Šteinas • Šiauliai • 1950

Nuotraukoje mano jaunesniojo brolio Avigdoro Šteino klasė. Brolis stovi viršutinėje eilėje trečias iš kairės.

1962 m. brolis vedė žydaitę vardu Liuba. Jie susilaukė dviejų vaikų – dukters Lijos ir sūnaus Iljos. 1990 m. Avigdoras ir Liuba išvyko į Izraelį – kitais metais aš juos ten aplankiau. Kartu su žmona vis aplankome mano brolių Avigdorą Izraelyje, o jie atvyksta į Lietuvą aplankyti mūsų. Mes taip pat susirašinėjame laiškais.

Shahne Berznitskiy • Veisiejai • 1930

I am standing second from the left in the top row in this class photo from my Lithuanian school in Veisiejai.

There was no Jewish high school in Veisiejai, just an elementary school, so even before high school I studied at a Lithuanian school. It was easier for me in Lithuanian than it was for other Jewish guys, because I had to use the language on a daily basis and not just in class. From this school I moved up to the closest Lithuanian high school, which was in Lazdijai.

During the war, I joined a Lithuanian division in the town of Balakhna, in the Soviet Union.

Šanė Bereznickij • Veisiejai • 1930

Šioje mano klasės nuotraukoje aš stoviu viršutinėje eilėje antras iš dešinės.

Veisiejuose nebuvo žydų pagrindinės mokyklos - veikė tik pradinė žydų mokykla, tad aš iš karto pradėjau mokytis lietuviškoje mokykloje. Man buvo lengviau nei kitiems žydų vaikams, nes lietuviškai kalbėjau kasdien ir ne tik mokykloje. Baigęs Veisiejų mokyklą išvykau į artimiausią lietuvišką gimnaziją, veikusią Lazdijuose.

Karo metais Balachnos miestelyje (Sovietų Sąjunga) prisijungiau prie Lietuviškosios divizijos pajėgų.

I'm standing in the top row in this class photograph, fourth from the right. ▶

In 1927 I went to the Jewish elementary school. All subjects were taught in Hebrew, so I was well up on that language.

Unfortunately my parents could not afford to keep sending me there, so I entered the state Lithuanian school after passing the entrance exams. There were a lot of Lithuanians and Jewish students, and the teachers treated us all very well. Back then Jews were still protected in Lithuania. In 1939 I graduated and went on to Kaunas University.

Šioje klasės nuotraukoje aš stoviu viršutinėje eilėje ketvirtas iš dešinės.

1927 m. pradėjau lankyti žydų pradinę mokyklą. Joje visi dalykai buvo dėstomi hebrajų kalba, tad aš mokėjau šią kalbą.

Deja, mokslas šioje mokykloje mano tėvams buvo per brangus, tad vėliau mokiausi valstybinėje lietuvių mokykloje. Šioje mokykloje mokėsi ir daug žydų vaikų, mokytojai su mumis elgėsi puikiai – anuomet žydai Lietuvoje dar nebuvo skriaudžiami. 1939 m. baigiau mokyklą ir stojau į Kauno universitetą.

Zalman Kaplanas
Jurbarkas
1939

Zalmanas Kaplanas
Jurbarkas
1939

Feiġa Tregerene
Birzai
1930s

Feiġa Tregerienė
Biržai
1930

◀ This is a group photo of the children and their parents in our Jewish school. My mother Chaya Glezer is in the third row, second from left. I'm one row back, in the dotted shirt.

Our Jewish school was the only one in Birzai, and all subjects were taught in Yiddish. We had wonderful teachers who were truly committed to the idea of Jewish public education. I made a number of new friends at school. My mother was an active member of the parents' committee, which helped teachers collect contributions for holidays celebrations, extra uniforms and supplies, and support for needy students.

Šioje nuotraukoje – žydų mokyklos mokiniai su savo tėvais. Mano mama Chaja Glezer sėdi trečioje eilėje antra iš kairės, o aš – pasipuošusi taškuota palaidine – sėdžiu viena eile aukščiau.

Mūsų žydų mokykla buvo vienintelė Biržuose ir visi dalykai joje buvo dėstomi jidiš kalba. Mus mokė nuostabūs, savo darbui ir visuotinio žydų švietimo idėjai pasišventę mokytojai. Mokykloje susiradau daug draugų. Mano mama buvo aktyvi tėvų komiteto narė, padėjusi mokytojams rinkti pinigus šventėms, mūsų uniformoms ir skirstyti paramą nepasiturintiems mokiniams.

Frieda Shteinene • Zagare • 1936

We were the first students to be enrolled in the brand new Jewish public school in Zagare, which had just been built with donations from the Jewish community. Rabbi Riv is standing one or two rows back, with the grey beard.

We had wonderful teachers: Shleiman, Tangu, Geringer. They were wonderful experts and kind people. Unfortunately, all of them were murdered during the occupation of Zagare.

I did well at school, especially in the arts. We learned in Yiddish, and spoke it at home as well. Today I can still speak, read and write in Yiddish, thanks to my classes there.

Frida Šteinienė • Žagarė • 1936

Mes buvome pirmieji naujos žydų mokyklos Žagarėje, pastatytos už žydų bendruomenės suaukotas lėšas, mokiniai. Rabinas Riv – pagyvenęs vyriškis žila barzda, stovi priekinėse eilėse.

Mūsų mokytojai - Šleiman, Tangu, Geringer – buvo nuostabūs savo darbo profesionalai ir nuoširdūs žmonės. Deja, okupavus Žagarę jie visi buvo nužudyti.

Mokykloje man sekėsi viskas, o ypač dailės pamokos. Mokykloje dalykai buvo dėstomi jidiš kalba, šia kalba kalbėjome ir namuose. Ir šiandien, esu dėkingas mokyklai, nes aš vis dar kalbu, rašau skaitau jidiš kalba.

Isroel Lempertas
Mazeikiai
1930s

Izraelis Lempertas
Mažeikiai
1930

07/11

◀ This is our class picture from the state Lithuanian high school in Mazeikiai. I'm second from the right in the second row.

When I was younger I studied at the Jewish elementary school in Mazeikiai, but I fell ill and ended up being taught by my father. I went back to class at a Lithuanian elementary school, and then graduated to the state Lithuanian high school. I almost flunked one of the entrance exams to the high school... it was on the Bible. Back when I was in school, there just wasn't much anti-Semitism in Lithuania and in our school, Jews and Lithuanians got along fine.

Čia mūsų klasės lietuviškoje gimnazijoje Mažeikiuose nuotrauka. Aš - antroje eilėje antras iš dešinės.

Pirmaisiais mokykliniais metais mokiausi Mažeikių žydų pradinėje mokykloje, tačiau paskui susirgau ir mane namuose mokė tėvas. Mokslus tęsiau lietuvių pagrindinėje mokykloje ir baigiau valstybinę lietuvių gimnaziją.

Kartą vos nesuimoviau per stojamuosius egzaminus į gimnaziją, mat egzaminas buvo... Biblijos tema. Tuo metu, kai aš mokiausi mokykloje, nebuvo justi jokio antisemitizmo ir žydai su lietuviais puikiai sutardavo.

Chasia Spanerflig • Vilnius • 1935

I am third from the left in the top row of this class photo.

Most children in my school came from what we would call relatively wealthy families. The classmates who knew about my poverty treated me very well. When the class went on excursions, which weren't free, one of the rich children usually paid for me so I could join. They weren't doing it to show off. In fact, they didn't even want me to know about it. I was simply told my expenses had been covered.

Kasia Spanerflig • Vilnius • 1935

Šioje klasės nuotraukoje aš stoviu viršutinėje eilėje trečia iš kairės.

Mano mokykloje dauguma vaikų buvo iš pasiturinčių šeimų. Tačiau net ir žinantys apie mūsų šeimos varganą padėtį vaikai su manimi elgėsi gražiai. Tuomet, kai mūsų klasė vykdavo į ekskursijas, už mane sumokėdavo kas nors iš klasės draugų. Ir tą jie darė nei kiek nesipuikuodami. Dažniausiai jie net stengdavosi nuo manęs tai nusišlėpti, o aš tiesiog būdavau informuojama, kad už mano išvyką jau sumokėta.

Yankl Dudakas
Kaunas
1950s

Jankelis Dudakas
Kaunas
1950-ieji

◀ I'm the one in stripes, and these were my fellow workers. I trained as a tinsmith, then started working for a distant relative. Eventually I got a job in a shop, and we had a good team there.

By the early 1960s our shop developed into a small factory called "The Metallist." I had a very good reputation, and worked as a shift foreman.

Many times over my career I was offered key positions, but during Soviet times workers and foremen were paid way better than engineers. I worked until 1997 without changing my job.

Šioje nuotraukoje aš dryžuotais marškiniais stoviu tarp dviejų savo kolegų.

Mokiausi skardininko amato, o po to dirbau pas savo tolimą giminaitį. Vėliau gavau darbą dirbtuvėse ir mes šauniai su kolegomis leisdavome laiką.

1960-aisiais mūsų dirbtuvės buvo reorganizuotos į nedidelę gamyklą "Metalistas". Dirbdamas gamykloje pelniau gerą reputaciją ir buvau paskirtas pamainos viršininku.

Man nekart siūlė eiti aukštesnes pareigas, tačiau sovietiniais laikais darbininkams ir brigadininkams būdavo mokama daugiau nei inžinieriams.

Savo darbovietėje išdirbau iki 1997 metų.

Tobijas Jafetas • Vilnius • 1990

Tobijas Jafetas • Vilnius • 1990

This is me at work for Sigma, a cybernetics company.

In 1954 I got a job in a secondary school teaching physics, astronomy and mathematics. I worked as a teacher until 1959, when I entered the Faculty of Cybernetics. After getting my degree, I went to work for a computer company in Lithuania.

The changes after perestroika, after Lithuania gained independence, have been very positive. I no longer had to explain anything when I wanted to travel abroad; I became a free citizen of a free country.

Šioje nuotraukoje aš esu savo darbo vietoje gamykloje "Sigma".

1954 m. vidurinėje mokykloje dėščiau fiziką, astronomiją ir matematiką. Mokykloje dirbau iki 1959 m., o po to įstojau į Kibernetikos fakultetą. Įgijęs mokslinį laipsnį dirbau kompiuterių kompanijoje Lietuvoje.

Pokyčiai po "perestroikos", lėmę Lietuvos nepriklausomybę, buvo labai teigiami. Buvo galima niekam nesiaiškinant keliauti į užsienį. Tapau laisvu laisvos šalies piliečiu.

Fania Brantovskaya • Vilnius • 1930

My father Benyamin Joheles, is standing on the left. He had many apprentices at his electrical mechanical workshop in Vilnius.

My father was born in Vilnius in 1898. He knew Yiddish, Russian, Lithuanian, Polish and German. He trained to become an electrical mechanic at a company in Germany, and stayed on to work with the company. By the time he met my mother he lived in Kaunas and worked at the railway station.

During the war, I went to the partisans, my mother perished in the Vilnius ghetto, and my Father perished in the fascist concentration camp in Klooga, Estonia.

Fané Brancovskaja • Vilnius • 1930

Mano tėtis Benjaminas Johelis stovi nuotraukoje iš kairės. Jam priklausė elektromechaninės dirbtuvės Vilniuje.

Mano tėtis gimė Vilniuje 1898 m. Jis mokėjo jidiš, rusų, lietuvių, lenkų ir vokiečių kalbas. Tėtis įgijo elektromechaniko specialybę Vokietijos įmonėje ir kurį laiką ten dirbo. Tuo metu, kai jis sutiko mano mamą, tėtis jau gyveno Kaune ir dirbo Kauno geležinkelio stotyje.

Karo metu aš prisijungiau prie partizanų, mano mama mirė Vilniaus gete, o tėtis - fašistų koncentracijos stovykloje (Klooga, Estija).

My sister Riva Shternere worked as a nurse at this Jewish hospital in Kaunas. Riva is standing on the left. She and I, and my other sister Dora, survived the war by fleeing into the Soviet Union. ▶

We were rather poor when we were growing up, but we weren't starving. We wore hand me downs, so I wore worn-out clothes. My mother made most of the clothes herself; she was good at everything.

In 1925 my oldest sister, Dora, left for Kaunas. She finished the teachers' school there and became a teacher herself. Riva left for Kaunas as well, becoming a nurse after finishing medical school.

Mano sesuo Riva Šterner dirbo medicinos sesute šioje žydų ligoninėje Kaune.

Riva stovo kairiajame nuotraukos kampe. Riva, mano sesuo Dora ir aš išgyvenome, nes karo metu pasitraukėme į Sovietų Sąjungą.

Gyvenome gan varganai, tačiau nebadavome. Nešiojome viena kitos išaugtus drabužius, tad manieji būdavo jau visai nudėvėti. Drabužius mama mums siūdavo pati – jai sekėsi visi darbai.

1925 m. mano vyresnioji sesuo Dora persikraustė į Kauną. Kaune ji baigė pedagoginę mokyklą ir tapo mokytoja. Riva baigė medicinos mokyklą ir tapo sesele.

Leya Yatsovskaya
Kaunas
1938

Lėja Jacovskaja
Kaunas
1938

Frieda Shteinene
Zagare
1940

Frida Šteinienė
Žagarė
1940

◀ This is a gathering of our town's volunteer firefighters. In the back left is my father's friend Pinya Zhukov. My father Leibl Beitler is fourth from right in the top row, and his brother Ruvim Beitler is second from right in the second row.

My parents were sociable, modern, advanced people. My father worked as a cobbler at a shop owned first by a Jew and then by a Lithuanian. He was very strong; I remember his muscles when he was working.

Nuotraukoje – Žagarės ugniagesiai-savanoriai. Nuotraukoje yra mano tėčio draugas Pinja Žukovas, o mano tėtis Leiblas Beitleris stovi viršutinėje eilėje ketvirtas iš dešinės. Tėčio brolis Ruvimas Beitleris – antroje eilėje antras iš dešinės.

Mano tėvai buvo noriai bendraujantys, šiuolaikiški ir pažangūs žmonės. Tėtis dirbo grindinio klotyviu vienoje dirbtuvėse, kurios iš pradžių priklausė žydai, o vėliau lietuviui. Tėtis buvo labai stiprus – prisimenu, kokie stiprūs buvo jo raumenys.

Sara Ushpitsene • Sakiai • 1952

Sara Ušpicienė • Šakiai • 1952

I am sitting in the center of this picture with colleagues. I was the director of a department store, and we had been given a horse-drawn cart for work-related trips.

I did well at work. I was called into the municipal Communist Party committee and offered party membership. I kept refusing. I wasn't afraid to lose my job. Even if I was fired, I would still find another job. The management decided not to put any pressure on me, and so I remained in my job without entering the party.

Šioje nuotraukoje - aš su savo kolegėmis. Aš sėdžiu centre. Dirbau universalinės parduotuvės direktore. Kelionėms darbo reikalais mums buvo skirtas arklio traukiamas vežimas.

Darbe man puikiai sekėsi. Man vis siūlė dalyvauti vietinio komunistų partijos skyriaus veikloje ir tapti komunistų partijos nare. Tačiau aš vis atsisakydavau – darbo prarasti nebijojau. Žinojau, kad sugebėsiu rasti kitą darbą. Vadovybė nutarė nebedaryti man spaudimo, o aš likau dirbti, net ir netapusi partijos nare.

Fania Brantovskaya
Vilnius
1930s

Fanė Brancovskaja
Vilnius
1930

◀ Dr. Shabath's son rented a plot of land here at Leonishki Farm, outside of Vilnius. My uncle Meishke Joheles' wife Nusia is the one digging with the shovel. She studied at the agricultural school and worked part time.

Meishke was my father's youngest brother. He was born in 1914, and like his father he painted for a living. Meishke wrote beautiful romantic poems, but he kept his fondness for poetry a secret from the family. He was a member of Young Vilnius, an organization of young poets, writers and artists.

Daktaro Šabato sūnus Leoniškių ūkyje, netoli Vilniaus išsinuomojo nedidelį ūkelį. Mano dėdės Meiškės Johelės žmona Niusė su kastuvu – ji mokėsi žemės ūkio mokykloje ir dirbdavo ne visą darbo dieną.

Meiškė buvo mano tėčio jaunesnysis brolis. Jis gimė 1914 m. ir, kaip ir mano tėtis, užsidirbdavo pragyvenimui tapydamas. Meiškė rašė gražias romantines poetas, tačiau savo žavėjimąsi poezija slėpė net nuo šeimos. Jis priklausė organizacijai "Jaunasis Vilnius", vienijusiai jaunuosius poetus, rašytojus ir dailininkus.

Chasia Spanerflig • Vilnius • 1960s

Kasia Spanerflig • Vilnius • 1960

I sang in the amateur choir of our shoe factory. I'm fourth from the right here, in a polka-dot dress.

Aš dainavau avalynės gamyklos mėgėjų chore. Nuotraukoje aš stoviu ketvirta iš dešinės su taškuota suknele.

Right after the war I worked as an accountant in the communications department. Then Mikhail Brantsovskiy, who was a chief engineer, offered me a job at the shoe factory. First I was a rate setter, then I worked for the planning department. Later I finished courses while working at the factory.

Iškart po karo dirbau buhalterė komunikacijų stotyje. Vėliau Michailas Brancovskis, vyriausiasis inžinierius, pasiūlė man darbą avalynės fabrike. Iš pradžių dirbau kainodaros, o paskui planavimo skyriuose. Dirbdama fabrike tobulinau kvalifikaciją.

I was promoted to chief of the human resources and salary department. I was very actively involved in trade-union work, amateur performances and singing in the choir -- no matter what position I had.

Vėliau buvau paskirta žmoniškųjų išteklių ir atlyginimų skyriaus vadove. Nepriklausomai nuo einamų pareigų aktyviai dalyvavau profesinių sąjungų veikloje, vaidinau mėgėjų spektakliuose, dainavau chore.

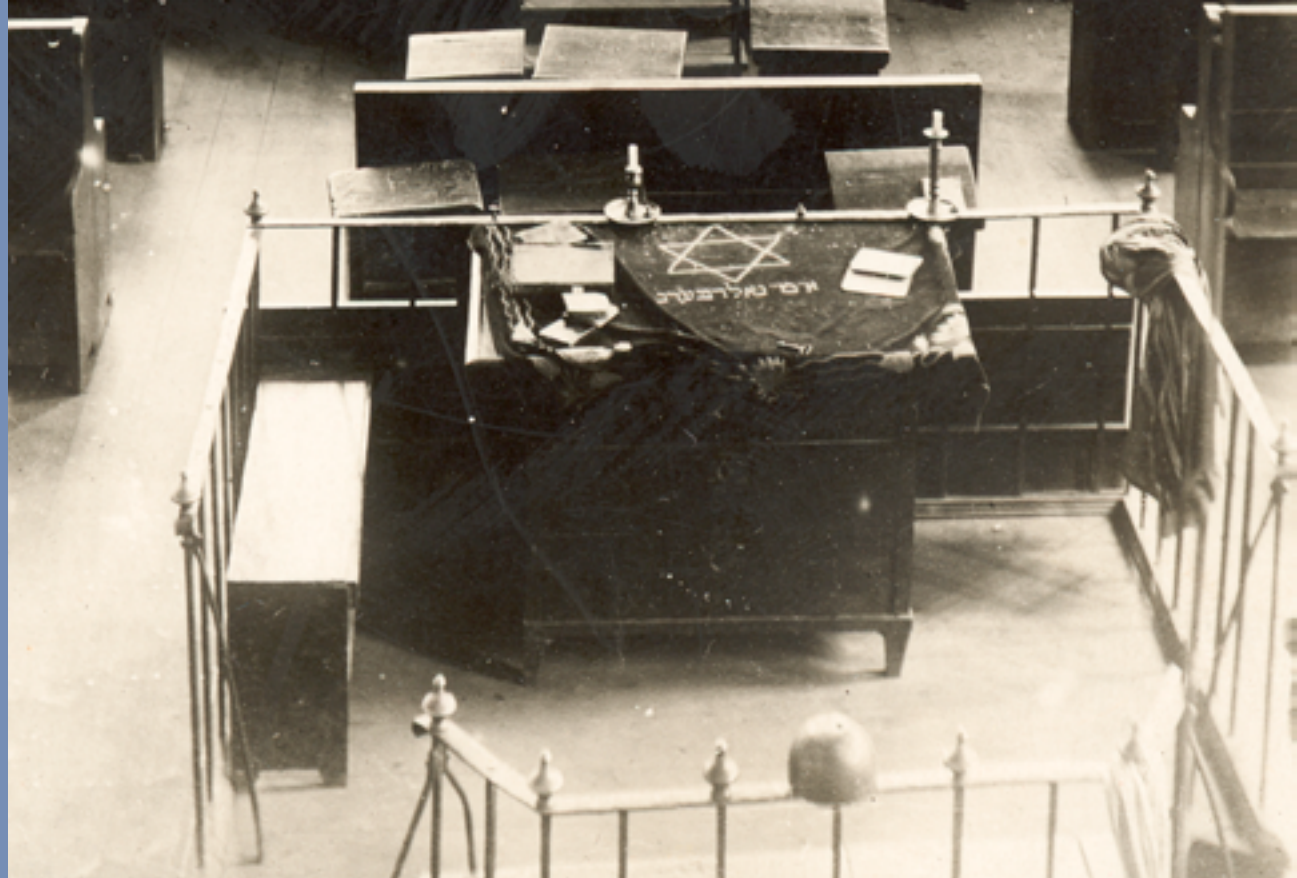

Jewish Traditions and Customs

Jewish families follow traditions and religious rules more or less strictly, depending on how religious they are. The interviews conducted by Centropa that are featured in this exhibition mention many Jewish religious customs and traditions followed in Lithuania and beyond. The most important traditions are explained on this panel to give visitors an introduction to Jewish customs.

Žydų Tradicijos ir Papročiai

Žydų šeimos, priklausomai nuo jų religingumo, daugiau ar mažiau griežtai laikosi tradicijų ir religinių taisyklių. Parodoje pateikiamuose Centropos interviu užsimenama apie žydų religinius papročius ir tradicijas, kurių laikomasi Lietuvoje ir už jos ribų. Šioje dalyje aiškinamos svarbiausios tradicijos, supažindinant lankytojus su žydų papročiais.

Synagogue

Jewish community life centers around the synagogue – the house of prayer where the community comes together to pray and celebrate. Services are led by the head of the Jewish community, the rabbi. Passages from the Torah are read aloud, and people sing and pray. Some synagogues have elaborate decorations and are quite large. Others are made up only of a simple room. In Orthodox communities, which are more conservative in following religious rules, men and women sit separately.

Sinagoga

Žydų bendruomenės gyvenimas sukasi aplink sinagogą – maldos namus, kur bendruomenė renkasi melstis ir švęsti. Apeigoms vadovauja svarbiausias žydų bendruomenės asmuo – rabinas. Garsiai skaitomos Toros ištraukos, žmonės gieda ir meldžiasi. Kai kurios sinagogos yra didelės ir įmantriai išpuoštos. Kai kurios tiesiog primena kambarį. Žydų ortodoksų bendruomenėse, kurios konservatyviau laikosi religinių taisyklių, vyrai ir moterys sėdi atskirai.

Religious dress

Some male Jews wear a kippah, a cap covering the top of the head, especially when entering a synagogue or a cemetery. Orthodox male Jews grow beards and peyot – curls on the side of their head. While women do not have to wear a kippah, Orthodox women usually cover their hair with a headscarf or a wig.

To pray, religious Jews put on a tallit, a prayer shawl for Jewish men, adorned with black or blue stripes. Orthodox male Jews wrap black ribbons, called tefillin, around their left arm to pray. Observant Jews pray three times a day: in the morning, midday, and evening.

Religinė apranga

Daugelis žydų vyrų dėvi kipą, viršugalvį dengiančią kepurėlę, ypač eidami į sinagogą ar kapines. Ortodoksai žydai vyrai augina barzdą ir peisus – garbanotas plaukų sruogas abipus veido. Nors moterims nereikia dėvėti kipų, ortodoksės žydės dengia plaukus skara arba peruku.

Melsdamiesi religingi žydai užsideda talitą, maldų šaliką vyrams, puoštą juodomis ar mėlynomis juostomis. Ortodoksai žydai vyrai melsdamiesi apšvinoja kairę ranką juodomis juostomis, tefillin. Religingi žydai meldžiasi tris kartus per dieną: ryte, per pietus ir vakare.

Bat/bar mitzvah

A *bat mitzvah* (for Jewish girls) or *bar mitzvah* (for Jewish boys) is a ceremony marking the entry of children into the Jewish community. When they reach 12 years of age (girls) or 13 years (boys), they become responsible for fulfilling all the mitzvot (obligations) set out in the Torah. During the bar/bat mitzvah ceremony, children are invited to read the Torah with adults in front of the community for the first time.

This is my grandson Roman Zaher and the rabbi who carried out [the] bar-mitzvah rite for my grandson by the Wailing Wall in Jerusalem in the year 2000.
(Samuel Birger, Vilnius)

Bat/bar micva

Bat micva (žydų mergaitėms) ir bar micva (žydų berniukams) – vaikų įvesdinimo į žydų bendruomenę ceremonija. Mergaitėms sulaukus 12 metų, o berniukams sulaukus 13 metų, jie tampa atsakingi už visų Toroje nurodytų mitzvot (pareigų) vykdymą. Bar/ bat micva ceremonijos metu vaikai pirmą kartą kviečiami skaityti Torą kartu su suaugusiais prieš visą bendruomenę.

Tai mano anūkas Roman Zaher ir rabinas, kuris vedė anūko bar micvos apeigas prie Raudų sienos Jeruzalėje 2000 metais.
(Samuel Birger, Vilnius)

◀ *This is a large synagogue in Kedainiai. It was called a summer synagogue as it was not heated in winter time. Now there is an art school there. The picture was taken in the 1930s in Kedainiai.*

(Judel Ronder, Kaunas)

Tai didelė sinagoga Kėdainiuose. Ją vadino vasarine, nes žiemą ji buvo nekūrenama. Dabar čia įsikūrusi meno mokykla. Nuotrauka daryta 1930's, Kėdainiuose.

(Judel Ronder, Kaunas)

Weddings

Jewish weddings are happy occasions where the joining of two people is celebrated. Traditionally, Jews marry under a chuppah, a wedding canopy. A wedding contract, called the ketubah is signed, and the groom breaks a glass under his foot, reminiscent of the destruction of the Temple of Jerusalem, and the crowd shouts out mazel tov to the newly-wed couple – good luck!

Vestuvės

Žydų vestuvės – džiugi dviejų žmonių jungtvių šventė. Tradiciškai, žydai tuokiasi po chupa, vestuvių baldakimu. Pasirašoma vedybų sutartis, ketubah, ir jaunikis po kojomis meta taurę, prisimenant Jeruzalės Šventyklos sugriovimą, minia linki jaunavedžiams mazel tov – daug laimės!

This is a picture of the Jewish wedding of our neighbor Abu Fales. The bride Chiena and the groom are in the center at the table. [...] The picture was taken in Jurbarkas in 1930.

(Dobre Rozenbergene, Kaunas)

Tai mūsų kaimyno Abu Fales žydiškų vestuvių nuotrauka. Nuotaka Chiena ir jaunikis yra centre prie stalo. [...] Fotografuota Jurbarko 1930 metais.

(Dobre Rozenbergene, Kaunas)

Isroel Glezer with the Jewish community in Biržai at a commemoration dinner for those murdered in the Holocaust, early 1950s

Isroel Glezer su žydų bendruomene Biržuose. Nužudytųjų per Holokaustą atminimo pietūs, 1950-ųjų pradžia.

Food

Keeping kosher or kashrut means following Jewish religious rules related to food. Religious Jews separate meat and dairy. Some foods, such as pork meat and shellfish, are not kosher and should not be eaten.

Kashrut was strictly observed in our family. Chicken and other fowl was taken to the shochet [kosher butcher]. We bought our meat in special kosher stores. There were separate dishes for meat and dairy products. Our dishes at home were fancy: crystal, china and silverware. Every day the food was served on a nicely laid table with a starched tablecloth.

(Dobre Rozenbergene, Kaunas)

Maistas

Laikytis košer ar kašruto reiškia laikytis žydų religinių taisyklių, susijusių su maistu. Religiniai žydai atskiria mėsą ir pieno produktus. Maisto produktai, tokie kaip kiauliena ir moliuskai, yra ne košeriniai ir maistui nenaudotini.

Mūsų šeimoje buvo griežtai laikomasi kašruto. Vištas ir kitus paukščius nešėme šochetui [ritualinis skerdikas]. Mėsą pirkome specialiose košerinio maisto parduotuvėse. Buvo atskiri indai mėsai ir pieno produktams. Indai mūsų namuose buvo nuostabūs: krištolas, porcelianas, sidabras. Kiekvieną dieną maistą patiekdavo ant gražiai padengto stalo su iškrakmolinta staltiese.

(Dobre Rozenbergene, Kaunas)

Cemeteries

Cemeteries play an important role in Jewish community life. Cemeteries should remain undisturbed. Inscriptions on Jewish gravestones are written in Hebrew and sometimes also in the local language.

Jewish cemeteries are closed on Shabbat and major Jewish holidays. Males must wear a kippah or another head covering when entering Jewish cemeteries.

A traditional Jewish funeral follows the shiva, a mourning period that lasts seven days after death. The body is buried in a simple cloth shroud, and a gravestone is set up a year after the burial. When visiting graves, one places small stones on the graves instead of flowers.

Grandpa Abba died in 1936. He was buried in accordance with the Jewish tradition. At home, we mourned [sat shiva] for seven days. My parents were sitting on the floor dressed in torn clothes. Father's sisters came, they were also mourning. I wasn't present at Grandpa's funeral, but I know he was buried at the Jewish cemetery with all Jewish rites observed.

(Zalman Kaplanas, Vilnius)

Kapinės

Kapinės vaidina svarbų vaidmenį žydų bendruomenės gyvenime. Kapinės neturi būti dažnai lankomos. Įrašai žydų antkapiuose daromi hebrajų kalba, kartais ir vietos kalba.

Žydų kapinės yra uždarytos per šabą ir svarbiausias žydų šventes. Eidami į kapines, vyrai privalo dėvėti kipą ar kitą galvos apdangalą.

Žydų laidojimo tradicijoje yra šiva – gedėjimo laikotarpis, trunkantis septynias dienas po mirties. Mirusiojo kūnas įvyniojamas į paprastą drobule, o antkapis statomas praėjus metams po laidojimo. Lankant kapus, ant jų dedami maži akmenėliai, ne gėlės.

Senelis Abba mirė 1936 metais. Jį palaidojo pagal žydų tradiciją. Namuose mes gedėjome [sėdėjome šivą] septynias dienas. Mano tėvai sėdėjo ant grindų suplėšytais drabužiais. Atėjo tėvo seserys, jos taip pat gedėjo. Nedalyvavau senelio laidojime, bet žinau, kad jis buvo palaidotas žydų kapinėse laikantis visų žydiškų apeigų.

(Zalman Kaplanas, Vilnius)

The Jewish cemetery of Suderve.
Gabriel Khiterer, 2021

Sudervės žydų kapinės.
Gabriel Khiterer, 2021

Dobre Rozenbergene and her family, 1932

Dobre Rozenbergene ir jos šeima, 1932 metai

Shabbat

Shabbat is the seventh day of the week, and a day of rest. Religious Jews believe that God commanded a day of rest after creating the world, and all work is forbidden on Shabbat.

Shabbat starts on Friday night and lasts until sunset on Saturday. Traditionally, families come together for a Shabbat dinner with challah bread for a celebration to which everyone is welcome. Women light candles, and people pray and sing together.

Usually Mother went to synagogue on Friday with a dressy outfit and laced head cover. Brother and I also went there. In the evening mother lit candles. I still remember how she leaned over them and put her palms on her eyes. We had a festive dinner on Saturday: chicken stew, pies, sometimes gefilte fish. Mother tried not to do anything on Saturday. Usually some Polish lady did the work... But still, there were times when mother had to milk cows and feed the chicken. Thus, she had to break Shabbat rules.
(Judel Ronder, Kaunas)

Šabas

Šabas yra septintoji savaitės diena ir poilsio diena. Religingi žydai tiki, kad Dievas paskelbė poilsio dieną sukūręs pasaulį, todėl per šabą draudžiamas bet koks darbas.

Šabas prasideda penktadienio vakarą ir tęsiasi iki šeštadienio saulėlydžio. Tradiciškai, šeimos renkasi šabo vakarienei su šventine chalos duona; joje visi laukiami. Moterys uždega žvakes ir žmonės kartu meldžiasi ir dainuoja.

Paprastai mama eidavo į sinagogą penktadienį, gražiai apsirengusi ir nėriniais prisidengusi galvą. Brolis ir aš eidavome kartu. Vakare mama degdavo žvakes. Vis dar prisimenu, kaip ji pasilenkdavo prie jų ir delnais paliesdavo akis. Šeštadienį valgydavome šventinius pietus: vištienos troškinį, pyragėlius, kartais įdarytą žuvį. Mama stengdavosi šeštadienį nieko nedaryti. Dažniausiai darbus atlikdavo moteris lenkė. Bet kartais pasitaikydavo, kad mama turėjo melžti karves ir šerti vištas. Taigi, ji turėjo laužyti šabo taisykles.
(Judel Ronder, Kaunas)

Many Jewish holidays mark important events in Jewish history, as recorded in the Torah. Often, they celebrate the survival of the Jewish people through hard times.

Autumn holidays include **Rosh Hashanah**, which means “head of the year” and marks the Jewish new year celebrations. **Yom Kippur** is the Jewish day of atonement. It is a day of fasting and reflection.

Sukkot is the Jewish feast celebrating the liberation of Jews from slavery in Egypt, and their journey through the desert to the Holy Land. It is celebrated by building a sukkah, a small hut covered in branches.

On Sukkot, Father set up a sukkah in the yard, covered with fir branches. There was a table in the sukkah, where Father had meals during the holiday. We didn't enjoy having meals there, as falls were cold in Lithuania as a rule.
(Dobre Rozenbergene, Kaunas)

Dauguma žydų švenčių mini svarbius žydų istorijos įvykius, kaip jie užrašyti Tora. Dažnai švenčiamas žydų tautos išlikimas sunkiais laikais.

Rudens šventės yra **Roš Ha Šana**, pažodžiui “metų galva”, kuri žymi žydų Naujų metų šventimą. **Jom Kipur** yra žydų atpirkimo diena, skirta pasninkui ir apmąstymams.

Sukotas yra žydų šventė, mininti žydų išsilaisvinimą iš Egipto vergijos ir jų kelionę per dykumą į Šventąją Žemę. Šventės metu statoma suka, mažas šakomis dengtas namelis.

Per Sukotą tėvas kieme pastatydavo suką, uždengtą eglės šakomis. Sukoje buvo stalas ir tėvas per šventę ten valgydavo. Mums ten valgyti nepatiko, nes rudenį Lietuvoje įprastai būna šalta.
(Dobre Rozenbergene, Kaunas)

Rafael Goldman celebrating
Chanukah in Ramat Gan,
1954

Rafael Goldman švenčia
Chanuką Ramat Gan mieste,
1954 metai

Chanukah

Chanukah is a seven-day celebration of light which takes place in December. It commemorates the victorious uprising in the 2nd century, after the Macedonian conquest of Jerusalem. Symbolic for the holiday is the menorah, a candle-holder on which every day a candle is lit to remember the holy temple of Jerusalem. Often, children receive small presents such as money – Chanukah gelt in Yiddish.

I became rich on Chanukah – Mother and my elder brothers gave me money. I bought desserts with some of the money and shared them with my friends and nephews. On Chanukah we lit the candles on a silver candlestick [the chanukiah]. Each day we added a new candle. In accordance with the tradition, the chanukiah was placed on the windowsill and the whole city was shining with the lights. On that holiday children played with a spinning top and adults played cards. We ate tasty potato fritters.

(Judel Ronder, Kaunas)

Chanuka

Chanuka – gruodžio mėnesį švenčiama septynių dienų šviesos šventė. Ji mini pergalingą sukilimą antrame amžiuje po to, kai makedoniečiai užkariavo Jeruzalę. Šventės simboliu yra menora, žvakidė, kurioje kiekvieną šventės vakarą uždegama nauja žvakė prisimenant Jeruzalės šventyklą. Vaikai dažnai gauna mažas dovanėles, tokias kaip pinigai – Chanukah gelt jidiš kalba.

Per Chanuką aš praturtėjau – mama ir vyresni broliai davė man pinigų. Už dalį pinigų nupirkau skanėstų ir pavaišinau draugus ir sūnėnus. Per Chanuką mes degėme žvakes sidabrinėje žvakidėje [chanukijoje]. Kiekvieną dieną prisidėdavo po vieną žvakę. Pagal tradiciją, chanukija buvo statoma ant palangės ir visas miestas spindėjo šviesomis. Per šventes vaikai žaisdavo su sukučiu, o suaugusieji lošė kortomis. Valgėme skanias keptas bulves.

(Judel Ronder, Kaunas)

Pesach

Pesach celebrates the Exodus of the Israelites from Egypt, led by Moses. Because it marks the transition from slavery to freedom, it is an important holiday that is celebrated around the same time as Christian Easter. Traditionally, Jews have a big dinner, the Pesach seder, with unleavened bread (*matzah*).

On Pesach we were always invited to Uncle Isaac. There were different dishes from matzah, gefilte fish, delicious stew, all kinds of tsimes and deserts. Uncle Isaac carried out the seder, and the children asked him questions on the origin of the holiday.
(Iosif Yudelevichus, Kaunas)

Pesachas

Pesachas mini Mozės vedamų izraelitų išėjimą iš Egipto. Ši šventė svarbi, nes žymi perėjimą iš vergovės į laisvę, ir švenčiama maždaug tuo pat metu kaip krikščionių Velykos. Žydai tradiciškai valgo šventinę vakarienę, Pesach sederį, su nerauginta duona (*macais*).

Purimas mini Esteros išgelbėtą žydų tautą valdant Persijos karaliui Ahasverui. Tai savotiškas karnavalas, kurio metu žmonės persirenginėja. Populiarus Purimo patiekalas yra "Hamano ausys" – trikampiai pyragėliai su įdaru.
(Iosif Yudelevichus, Kaunas)

Iosif Yudelevichus and his brother David with their friends during Purim celebrations, 1932 or 1933

Iosif Yudelevichus ir jo brolis David su draugais per Purimo šventę, 1932 ar 1933 metai

Iosif Yudelevichus and his family, 1933

Iosif Yudelevichus ir jo šeima, 1933 metai

Purim

Purim celebrates the salvation of the Jewish people by Esther during the reign of King Achashveros of Persia. It is a kind of carnival, for which people dress up to celebrate. A popular food eaten on Purim is *hamantaschen*, triangular, filled pastries.

Purimas

Purimas mini Esteros išgelbėtą žydų tautą valdant Persijos karaliui Ahasverui. Tai savotiškas karnavalas, kurio metu žmonės persirenginėja. Populiarus Purimo patiekalas yra "Hamano ausys" – trikampiai pyragėliai su įdaru.

Suggestions for pedagogical approaches to the exhibition

These suggestions were developed in a binational working group with teachers from Lithuania and the United States: Grazvydas Kaskelis, Rovenka Kvaraciejute, Gintare Liorancaite, Saulius Skucas, Gitana Stukiene, Marius Tavoras, and Kelly Watson.

SUGGESTION 1: Discussing the exhibition

Impulses to explore the exhibition with your students through discussion.

(Based on the “Three questions” by Kylee Beers, proposed Reading Nonfiction: Notice & Note Stances, Signposts, and Strategies, Heinemann: 2015):

1. *What surprised me?*
(Prompts: I was shocked about... I was surprised when...)
2. *What did the authors of the exhibition think I already knew?*
(Prompts: I did not know... I was confused by... I had assumed...)
3. *What challenged, changed, or confirmed what I knew?*
(Prompts: At first I thought... but... My understanding changed when I was right/wrong about...)

SUGGESTION 2: Working with the exhibition’s content

1. Students choose one photograph in the exhibition, and read its caption.
2. They complete a worksheet (template below), on which they share the Lithuanian Jewish family’s story, but also make comparisons with their own family history.

Parodos naudojimas mokymo tikslams: metodiniai nurodymai

Šiuos patarimus ir nurodymus, kaip dirbti su parodos medžiaga sukūrė mokytojai iš Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstijų: Gražvydas Kaškelis, Rovena Kvaracijūtė, Gintarė Liorančaitė, Saulius Skučas, Gitana Stukienė, Marius Tavoras ir Kelly Watson.

1) Parodos aptarimas

Patarimas pirmiausia ištyrinėti parodą aptariant ją su mokiniais.

(„Trys klausimai“ principas pagal Kylene Beers knygą *Reading Nonfiction: Notice & Note Stances, Signposts, and Strategies*, Heinemann: 2015):

1. *Kas mane nustebino?*

(Pvz. Mane šokiravo tai, kad... Mane nustebino, kai...)

2. *Ką, anot parodos rengėjų, aš jau žinojau?*

(Pvz. Aš nežinojau... Mane glumino... Maniau, kad...)

3. *Kas sukėlė abejonę, pakeitė nuomonę ar patvirtino tai, ką žinojau?*

(Pvz. Iš pradžių galvojau, kad..., o po to..., Mano supratimas pasikeitė, kai... Buvau teisus / neteisus apie...).

2) Darbas su parodos turiniu

1. Mokiniai pasirenka vieną fotografiją iš parodos ir perskaito apie ją pateiktą informaciją.
2. Jie atlieka darbalapyje (žr. žemiau) pateiktas užduotis, kur aprašo žydų šeimos istoriją, o taip pat lygina su savo šeimos istorija.

Worksheet template:

Look at the various stories told on the panels. Choose one story. While reading, answer the following questions.

1. *Whose story did you choose and what is the panel title?*
2. *What is happening in the photograph you chose?*
3. *Describe something happy or positive shared by the family about their lives.*
4. *If described, what is something that challenged the family or caused them difficulties?*
5. *If you could ask a question to the family related to their story, what would it be?*
6. *What connections do you see in the family's life in comparison to your own?*
7. *What did you learn overall that surprised you? What would you like to learn more about?*

SUGGESTION 3: Interactive tasks

The following are English-language digital tools that can be used for a low-threshold approach to explore Centropa's Lithuanian exhibition.

Suggested age group: grades 5 to 10

1. **Quiz** (<https://learningapps.org/display?v=p2yendz9j22>)
2. **Matching citations and topics** (<https://learningapps.org/display?v=p26wsw9oj22>)
3. **Kahoot quiz** (<https://create.kahoot.it/share/the-jewish-world-of-yesterday-the-hope-of-today-lithuania/5446c825-8c55-437e-92c5-62ccdb1dabbd>)
4. **Crossword** (<https://learningapps.org/display?v=phk52z41n22>)

SUGGESTION 4: Lesson plan

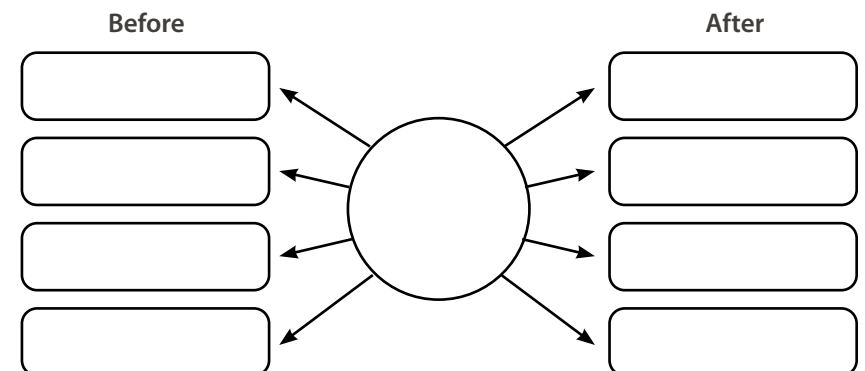
This lesson plan is recommended for history classes to help students learn more about Jewish life. Students research photos through the exhibition and the Centropa online database, and develop their creative and critical thinking skills through active learning and group work. Students' abilities to compare the similarities and differences between people's lives during different time periods are developed.

Lesson structure:

1. Students split into four groups and pick a topic (holidays, school, community life, portraits);
2. After accessing www.centropa.org, students search for photos in the Centropa databases (for example filtering by country and accessing only photos from Lithuania) and photos featured in the exhibition;
3. Based on the topic they have, students select one photograph, act it out and present it to other student teams;
4. Each team completes the worksheet template below ("Before" and "After"), the goal of which is to think about the similarities and differences between life then and now.

In a concluding reflection session, similarities and differences between people's lifestyles are discussed in different historical periods.

Worksheet template:

Darbalapio šablonas:

Peržiūrėkite nuotraukose esančias istorijas (nuotraukų serijas). Pasirinkite vieną istoriją. Skaitydami atsakykite į pateiktus klausimus.

1. *Kieno istoriją pasirinkote ir koks nuotraukų serijos pavadinimas?*
2. *Kas vyksta Jūsų pasirinktoje nuotraukoje?*
3. *Apibūdinkite kažką pozityvaus, ką šeima dalijasi apie savo gyvenimą.*
4. *Jei aprašyta, apibūdinkite sunkumus, su kuriais galėjo susidurti šeima.*
5. *Jei galėtumėte šios šeimos paklausti klausimo apie jų gyvenimą, koks tai būtų klausimas?*
6. *Kokių sąsajų matote šios šeimos gyvenime ir Jūsų gyvenime?*
7. *Ką sužinojote ir kas Jus nustebino? Apie ką norėtumėte sužinoti daugiau?*

3) Interaktyvios užduotys

Žemiau pateikiami skaitmeniniai įrankiai (anglų kalba), kuriuos rekomenduojama naudoti pradedant darbą su Centropos Lietuvos paroda.

Siūloma 5–10 klasių mokiniams

1. **Apklausa** (<https://learningapps.org/display?v=p2yendz9j22>)
2. **Citatų ir temų sujungimas** (<https://learningapps.org/display?v=p26wsw9oj22>)
3. **Kahoot žaidimas** (<https://create.kahoot.it/share/the-jewish-world-of-yesterday-the-hope-of-today-lithuania/5446c825-8c55-437e-92c5-62ccdb1dabbd>)
4. **Kryžiažodis** (<https://learningapps.org/display?v=phk52z41n22>)

4) Pamokos planas

Šis pamokos planas skirtas istorijos pamokai, kad padėtų mokiniams daugiau sužinoti apie žydų gyvenimą. Mokiniai naudojami fotografijomis iš parodos bei Centropos internetinės duomenų bazės. Tokiu būdu ugdo savo kritinio ir kūrybinio mąstymo įgūdžius aktyviai mokymdamiesi ir dirbdami grupėse. Mokiniai mokosi tyrinėdami žmonių gyvenimų panašumus ir skirtumus praeityje ir dabartyje.

Pamokos struktūra:

1. Mokiniai pasidalija į keturias grupes ir pasirenka vieną temą (atostogos, mokykla, bendruomenės gyvenimas, portretai);
2. Tinklapyje www.centropa.org mokiniai ieško nuotraukų Centropos duomenų bazėje (pvz. filtruojant informaciją ir ieškant tik informacijos iš Lietuvos) bei panaudoja Centropos parodos nuotraukas;
3. Pagal pasirinktą temą mokiniai atrenka vieną nuotrauką, ją suvaidina ir pristato kitoms grupėms.
4. Kiekviena komanda (grupė) užpildo darbalapį („Anksčiau“ ir „Šiandien“), kurio tikslas – apmąstyti apie gyvenimo anksčiau ir dabar panašumus ir skirtumus.

Baigiamosios pamokos metu mokiniai aptaria skirtingų laikotarpių žmonių gyvenimų panašumus ir skirtumus.

Darbalapio šablonas:

